

MEIKÄLÄISTÄ METSÄSTÄMÄSSÄ

NÄKÖVAMMAISTEN NUORTEN KUNTOUTUKSEN
KEHITTÄMISHANKE 2011-2012 LOPPURAPORTTI

Sisällys

1. HANKKEEN TILANNE

- 1.1 Taustaa
- 1.2 Kuntoutujien rekrytoinnin onnistuminen ja haasteet
- 1.3 Tiedottamisen menetelmät
- 1.4 Tiedottamisen tuloksellisuus
- 1.5 Nykytilanne

2. TAVOITTEET

3. TOTEUTTAJAT

- 3.1 Toteuttajatahot
  - 3.1.1 Suunnittelu
  - 3.1.2 Kuntoutusprosessi
- 3.2 Ohjausryhmä
- 3.3 Yhteistyön onnistuminen

4. HANKKEEN TOTEUTUMINEN

- 4.1 Asiantuntijan käyntikerrat eli kotikäynnit
  - 4.1.1 Päivittäistaidot
  - 4.1.2 Asunto- ja avustaja-asiat sekä muu sosiaaliturva
  - 4.1.3 Sosiaaliset taidot
  - 4.1.4 Koulutus ja työelämä
- 4.2 Laitosjaksot
  - 4.2.1 Laitosjakso 1
  - 4.2.2 Avojaksopäivä
  - 4.2.3 Laitosjakso 2
  - 4.2.4 Laitosjakso 3
  - 4.2.5 Laitosjakso 4
- 4.3 Verkkokuntoutus
  - 4.3.1 Toteutus
  - 4.3.2 Sisältö
  - 4.3.3 Tehtävät
- 4.4 Välitehtävät ja päiväkirja
- 4.5 Vanhempien kuntoutus
- 4.6 Mittarit
- 4.7 Kuntoutumisen arviointikeinot
  - 4.7.1 Nuorten tekemä arviointi
  - 4.7.2 Työntekijöiden itsearviointi
  - 4.7.3 Muu arviointi

5. HANKKEEN KUNTOUTUSMALLIN ARVIOINTI

- 5.1 Osallistujat
- 5.2 Kotikäynnit
- 5.3 Laitosjaksot
- 5.4 Nuorten atk-apuvälineet
- 5.5 Verkkokuntoutus
- 5.6 Asiakasnäkökulman toteutuminen
- 5.7 Ohjaajan rooli kuntoutuksessa
- 5.8 Nuorten arviot kuntoutuksesta
- 5.9 NKL sisäinen arviointi

5.10 Sairaaloiden kuntoutusohjaajien haastattelu

6. POHDINTA

6.1 Nuori kuntoutuja

6.2 Nuoret kuntoutusryhmänä

6.3 Tavoitteiden toteutuminen

6.4 Mittausten toimivuus ja hyödyntäminen

6.4.1 COPM

6.4.2 GAS

6.5 Vanhemman rooli nuoren kuntoutuksessa

6.6 Aluesihteerien rooli kuntoutuksessa

6.7 Tulosten käyttöönotto

6.8 Kehittämistarpeet

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

8. SUOSITUKSET

Liitteet

1. HANKKEEN TILANNE

1.1 Taustaa

Näkövammaisten Keskusliitto ry:n vaikeavammaisten kuntoutuksen kehittämishanke (Vake) Meikäläistä metsästämissä tarkoituksena oli vaikuttaa näkövammaisten nuorten syrjäytymiseen liittyviin tekijöihin sekä pyrkiä estämään jo syrjäytyneiden ongelmien kasaantumista ja pitkittymistä. Hanke toteutettiin kahdessa ryhmässä, joihin kumpaankin kuului 16–21-vuotiaita näkövammaisia nuoria. Kummankin ryhmän ohjelmat olivat keskenään samanlaiset.

Hankkeen lähtökohtana ovat olleet tieto näkövammaisten nuorten vähäisistä ystävyys-suhteista sekä sosiaalisista verkostoista. Näkövamma rajoittaa usein kontaktien saamista samanikäisiin näkeviin tai näkövammaisiin nuoriin ja vaikeuttaa siten tasapainoisen kehityksen kannalta tärkeän, oman sosiaalisen viiteryhmän löytymistä. Näkövammaisia nuoria tutkineet Martin Piquart ja Jens Pfeiffer (esim. Parental Overprotection with Forming Relationships with Peers Among Adolescents with and without Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, February 2011, s. 96-107) ovat päätyneet uusimmissa tutkimustuloksissaan korostamaan kuinka tärkeää on tukea näkövammaisten nuorten itsenäistymistä rohkaisemalla heitä omatoimisuuteen ja irtautumaan vanhemmistaan. Sosiaalisten taitojen harjoittelu ja myönteisen ajattelun kehittäminen auttavat nuoria suuntautumaan ulospäin.

Kuntoutus koostui nuorten henkilökohtaisten kuntoutuspolkujen ja yhteistyöverkoston rakentamisesta sekä kuntoutusjaksoista. Kuntoutusprosessia tukivat ohjatut nettikeskustelut ja -tehtävät ja nuorten vanhempien kanssa tehtävä työ. Kuntoutus lähti nuoren omista tavoitteista ja etsi konkreettisia toimintatapoja tavoitteiden toteuttamiseksi.

1.2 Kuntoutujien rekrytoinnin onnistuminen ja haasteet

Etukäteen oli tiedossa, että nuorten löytäminen ei tule olemaan helppoa, koska näkövammaisten nuorten määrä ylipäätään on hyvin pieni. Hankkeeseen määritellyt valinta- ja poissulkukriteerit pienensivät määrää entuudestaan. Alkuperäisalueet (HUS ja TAYS) valittiin sen vuoksi, että näissä sairaanhoitopiireissä on suurin määrä näkövammaisia nuoria. Hankkeeseen otettiin mukaan kaikki nuoret, jotka siihen hakivat. Yllättävää olisi ollut, jos varsinaista valintaa olisi pitänyt tehdä.

HUS-ryhmä täyttyi nopeasti. Yllättävää oli, että ryhmässä oli enemmän vaikeavammaisen kriteerit täyttäviä kuin harkinnanvaraiseen kuntoutukseen valittuja nuoria: laki Kelan kuntoutuksesta ja kuntoutusetuuksista 566/2005 (KKRL) 9 §:n mukaisesti 6 nuorta ja KKRL 12 § mukaisesti 2 nuorta. Päätös tehtiin kahdeksalle nuorelle, joista yksi jätti kuntoutuksen kesken ennen varsinaista prosessin alkua saatuaan opiskelupaikan. Sopimuksen mukaan ryhmään sai ottaa täydennystä, mutta koska tässä ei onnistuttu kesän 2011 aikana, ei uusia nuoria enää haettu tämän jälkeen mukaan kuntoutukseen.

TAYS-ryhmään tuli hakemuksia vain neljältä nuorelta. Tässä vaiheessa KELA:lta pyydettiin lupa ottaa mukaan myös TYKS:n alueen nuoret. Hyvin lyhyellä hakuajalla tältä alueelta löytyi neljä muuta nuorta. Hankkeeseen valittiin kahdeksan nuorta, joista KKRL 9 §:n mukaisesti 4 ja KKRL 12 § mukaisesti 4.

1.3 Tiedottamisen menetelmät

Meikäläistän metsästämässä kuntoutuksesta tehtiin lehtijutut NKL:n jäsenlehti Airueeseen, nuorten äänilehti Nyöriin ja vanhempainyhdistyksen Silmäterä-lehteen marraskuussa 2010. Jyväskylän koulun yhdeksäsluokkalaisten tilapäisen opetuksen jaksoilla loka-marraskuussa 2010 kuntoutusta mainostettiin erikseen sekä vanhemmille että nuorille. Jokaisen HUS/TAYS alueen nuorelle kuntoutuslupaan kirjattiin suositus hakeutua kurssille.

Vuosien 2008 ja 2009 Jyväskylän kursseille osallistuneille lähetettiin suoramarkkinointikirje kuntoutuksesta. Sairaaloiden kuntoutusohjaajat HUS/TAYS alueilta saivat saatekirjeellä varustetun yhteistyötahoille tarkoitettua kirjeen sekä nuorille tarkoitettua mainoskirjeen. Vuoden 2011 alussa kuntoutusohjaajat soitettiin myös läpi ja keskusteltiin alueella olevista nuorista. TYKS:n sairaanhoitopiiriin tullessa mukaan hankealueeksi, myös tämän alueen kuntoutusohjaajat saivat samat materiaalit HUS/TAYS:n kuntoutusohjaajien kanssa. Mainoskirjeet toimitettiin myös NKL:n lasten ja aikuisten aluesihteereille sekä koulutuspoliittiselle suunnittelijalle edelleen lähetettäväksi mahdollisille kuntoutujille.

Meikäläistä metsästämässä hankkeen toteutuksesta on ollut juttua Silmäterä -lehdessä kesällä 2011. Hankkeen tuloksista tiedotetaan elokuussa 2012 lirkissä järjestettävässä loppuseminaarissa sekä jäsenlehdissä.

1.4 Tiedottamisen tuloksellisuus

Kuntoutujien rekrytoinnissa oleellista oli yhteistyö sairaaloiden kuntoutusohjaajien sekä NKL:n lasten aluesihteerien kanssa. Muutama nuori hakeutui kuntoutukseen Jyväskylän näkövammaisten koulun yhdeksänsien luokkien tukijaksolla kuulemansa esittelyn perusteella tai Silmäterä-lehdessä olleen mainoksen innostamana, mutta suurin osa nuorista tarvitsi henkilökohtaista yhteydenottoa ja kannustusta osallistua kuntoutukseen. Myös nuorten vanhempien aktiivisella ja kannustavalla otteella oli iso merkitys kuntoutukseen hakeutumiselle.

1.5 Nykytilanne

Vuoden kuntoutusprosessi nuorten kohdalla on toteutettu. Kummallakin ryhmällä oli neljä laitoskuntoutusjaksoa, verkkokuntoutusalan harjoittelua varten pidetty avokuntoutuspäivä, verkkokuntoutukset sekä 5-7 asiantuntijan käyntikertaa. Nuorten vanhemmille pidettiin alkuhaastattelu sekä kaksi kuntoutuspäivää. Vanhemmille on hankkeen aikana tiedotettu mitä nuoren kanssa on sovittu tai tehty.

Hankkeen haasteena on ollut sitouttaa nuoret vuoden kestävään projektiin siinä vaiheessa elämää, jolloin tuleva opiskelupaikka ja tätä kautta monesti myös asuinpaikka ovat auki. Jos nuori käy lukiota, haasteena on ollut kurssijaksojen sijoittuminen tiiviiden koeviikkojen päälle ja tästä aiheutuvat järjestelyt joko kuntoutuksessa tai lukio-opinnoissa.

Verkkokuntoutusalusta rakennettiin opetus- ja kulttuuriministeriön tuella. Tätä varten palkattiin loppuvaiheen tradenomi-opiskelija, joka on myös itse näkövammaisen nuori. Hän teki lopputyönsä verkkoalustojen kartoitus- ja rakentamisprosessista. Verkkoalusta otettiin käyttöön elokuussa koulujen alettua.

2. TAVOITTEET

Kuntoutuksen tärkeimpänä tavoitteena on nuoren itsenäinen hyvä elämä. Nuoren sosiaaliset taidot ja itsenäisen elämän taidot vahvistuvat hankkeen aikana. Tämä edistää nuoren identiteetin kehitystä, itsetunnon vahvistumista ja realistista käsitystä omista vahvuuksistaan. Sosiaalisten taitojen kehittyminen ja itsenäisen elämän taitojen hallinta parantavat näkövammaisten nuorten kykyjä ja mahdollisuuksia luoda sosiaalisia kontakteja, opiskella ja aikanaan työllistyä. Pelkkä koulutuksen tuoma osaaminen ja pätevyys eivät välttämättä riitä, vaan näkövammaisen nuori tarvitsee myös muuta tukea kasvuprosessiinsa.

Toinen tärkeä tavoite on toimivan alueverkoston löytäminen ja aktivoiminen. Hanke vahvistaa jo olemassa olevia rakenteita sekä edistää aitoa moniammatillisuutta. Käytännössä nuori tarvitsee myös tietoa olemassa olevasta palvelujärjestelmästä, jonka toimintatapoja opitaan muun toiminnan ohessa. Nuoren tulee hallita palvelujärjestelmä, mutta palvelujärjestelmän ei tule hallita nuorta. Verkoston tehtävänä on tukea nuoren tavoitteiden toteutumista. Hankkeessa nuorta rohkaistaan löytämään eri elämänsä osa-alueille "unelmia", näyttää suuntaviivoja ja mahdollisuuksia. Hankkeen jälkeen nuorelle jää toimivat yhteydet verkostoon, jonka puoleen voi kääntyä tulevaisuudessakin. Verkostoon kuuluvat myös vanhemmat, joita hankkeessa rohkaistaan tukemaan nuorta itsenäistymään.

Kolmas tavoite on, että nuoren osallisuus ja vastuullisuus omasta elämästään kasvaa. Kuntoutukseen osallistuva nuori ottaa itse kontakteja ympäristöönsä. Hankkeessa nuori pohtii mitä hän voi tehdä hoitaakseen asioitaan tai poistaakseen olemassa olevia puutteita. Näin nuori ottaa vastuuta omasta elämästään. Integroituminen ympäröivään elämään lisää vastuunkantoa itsen lisäksi myös toisista.

3. TOTEUTTAJAT

3.1 Toteuttajatahot

3.1.1 Suunnittelu

Hankkeen suunnitteluvaiheessa NKL:n puolelta kuntoutuksen sisältöjä ja hankehakemusta työstivät yhteistyössä Kelan terveysosaston kuntoutusryhmän kanssa kuntoutusjohtaja Teuvo Ruponen, sosiaaliturvapäällikkö Virpi Peltomaa, koulutuspoliittinen suunnittelija Sari Kokko, lasten kuntoutuspäällikkö Marja-Liisa Korpela, aikuisten kuntoutuspäällikkö Annamaija Ketola, työllisyyspäällikkö Taru Tammi, lasten aluesihtööri Riitta Laakso, vastaava kuntoutusohjaaja Leena Lepikkö sekä nuorisosihtööri Jutta Kivimäki.

3.1.2 Kuntoutusprosessi

Kuntoutuksesta vastasi pääasiallisesti hankkeeseen palkatut projektipäällikkö ja – suunnittelija. Koska kuntoutuksen lähtökohtana olivat nuorten omat tavoitteet, työntekijät rakensivat ympärilleen verkoston, joka koostui nuoren tavoitteiden toteutuksen kannalta tärkeistä tahoista kuten NKL koulutuspoliittinen sihtööri, aikuisten aluesihtööri, atk-ohjaaja tai työllisyysneuvoja. Silmälääkäreitä ja optikkoja konsultoitiin tarvittaessa nuoren asioissa. Yhteistyöverkoston tehtävänä oli varmistaa, että nuori saa omalta kannaltaan oikeanlaista ohjausta.

Kuntoutusjaksoja oli lisäksi toteuttamassa kuntoutusjakson teeman mukainen henkilökunta.

Nuoren kanssa mietittiin myös hänen elämässään olevia omia yhteistyöverkostoja sitä mukaan kun ne luontevasti tulevat esiin.

3.2 Ohjausryhmä

Hankkeen ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana kaksi kertaa. Syyskuun kokouksessa käsiteltiin väliraporttia ja jälkimmäisellä kerralla toukokuussa loppuraporttia ja tutkimuksen etenemistä. Ryhmään puheenjohtajana toimi sosiaaliturvapäällikkö Virpi Peltomaa NKL:stä. Ryhmän jäsenenä toimivat nuorisotoimikunnan edustaja Lotta Lundell NKL:stä, suunnittelija Jaana Halin Kelasta, johtava tutkija Anna-Liisa Salminen Kelasta sekä sairaanhoitopiirin edustajana vastaava sosiaalityöntekijä Raija Ovaska HUS:sta. Ryhmän sihteerinä toimii hankkeen projektipäällikkö Jutta Kivimäki. Jälkimmäiseen ohjausryhmän kokoukseen osallistuivat lisäksi asiantuntijalääkäri Tiina Suomela-Markkanen Kelasta sekä hankkeen projektisuunnittelija Heta Toikka.

3.3 Yhteistyön onnistuminen

Kuntoutuja ja hänen tukiverkkonsa

Hankkeen aikana yhteydenpito tapahtui suoraan nuoren kanssa, tosin vanhemmille ilmoitettiin aina mitä nuoren kanssa on sovittu. Toisten nuorten kanssa yhteydenpito oli helppoa ja nuori hoiti myös oman osuutensa yhteydenpidosta. Toisten nuorten kanssa yhteydenpito vaati paljon aikaa ja vaivannäköä ja yhteys saatiin vain vanhempien välityksellä. Yhteydenpitovälineinä käytettiin puhelinta, tekstiviestejä, sähköpostia ja facebookia.

Jokaisen nuoren vanhemmista ainakin toinen osallistui kuntoutukseen. Vanhempien tuki ja osallistuminen omaan kurssiohjelmaan sekä alkuhaastatteluihin ja yhteydenpitoon on ollut tärkeää kuntoutuksen onnistumisen ja nuoren kuntoutukseen sitoutumisen kannalta.

Kunnat

Hankkeen aikana kunnat tulivat luonnollisiksi yhteistyökumppaneiksi toisten nuorten kohdalla koulupalavereissa osallistumalla nuoren kanssa esimerkiksi koulun alkuhaastatteluun tai HOJKS-palaveriin. Nuorten kanssa käytiin asioita läpi, joissa asiointi oman kunnan sosiaalitoimen tai sen vammaispalvelun kanssa ovat lähitulevaisuudessa tarpeen. Tällaisia ovat esimerkiksi jokaisen nuoren kohdalla henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman tekeminen.

Paikalliset Kelan vakuutuspiirien toimistot

Tärkeät yhteistyötahot hankkeessa olivat Kelan paikallistoimistoista hankkeeseen nimetyt yhdyshenkilöt Marja Plaketti ja Irma Leppälä, jotka ovat auttaneet hankkeen toteutusta joustamalla tarvittaessa nuorten kurssisiirtojen kanssa. Nuoret pystyivät vaihtamaan ryhmää tarvittaessa, jos heillä on ollut tähän pätevä syy. Siirtoja on tehty nuorten perheiden lomamatkojen ja lukion koeviikkojen vuoksi. Yhden nuoren kohdalla tehtiin myös pidennys maksusitoumukseen, jotta loppuhaastattelu saatiin toteutettua silmääläkärikontrollin jälkeen.

Kelan terveysosaston kuntoutusryhmä

Kelan terveysosaston kuntoutusryhmästä otettiin yhteyttä NKL:ön pilotin suunnittelun käynnistämiseksi vuonna 2008. Kelasta kehittämisspäällikkö Helena Ahponen, asiantuntijalääkäri Tiina Suomela-Markkanen, kehittämisspäällikkö Tuula Ahlgren, suunnittelijat Tuula Sahiluoto, Jaana Halin, Riikka Peltonen, Tuulikki Karhu, Leena Poikkeus ja Sirkka Rajaniemi sekä kuntoutuspäällikkö Tiina Huusko ja johtava tutkija Anna-Liisa Salminen olivat mukana hanketta suunnittelemassa ja ohjaamassa. Ensimmäinen neuvottelu Kelan kuntoutusryhmän ja NKL:n kanssa toteutui syyskuussa 2008. Neuvottelussa sovitun mukaisesti Näkövammaisten Keskusliiton työryhmän jäsenet alkoivat kartoittaa näkövammaisten kuntoutuksen sen hetkistä tilannetta ja kehittämistarpeita. Hankkeen suunnittelua jatkettiin vuosina 2009–2010. Lopullinen hankesuunnitelma valmistui syyskuussa 2010., jonka jälkeen Kuntoutusryhmä ja NKL laativat yhteisiä tiedotteita hankkeesta esim. terveydenhuollolle ja nuorille. Yhdessä sovittiin myös aluelajennuksesta TYKS-alueen nuoriin. Yhteyttä on hankkeen aikana pidetty sähköpostitse ja ohjausryhmän kokouksissa. Hankkeen toteutuksen kannalta yhteistyö on ollut riittävää.

Tutkijat

Hankkeen tutkijoina toimivat Kelan johtava tutkija Anna-Liisa Salminen sekä Tuija Heiskanen. Tutkimuksesta kerrottiin nuorille ja heidän vanhemmilleen alkuhaastattelussa. Tämän jälkeen nuorille lähetettiin tutkijoiden tekemä tiedote tutkimuksesta ja Anna-Liisa Salminen oli esittäytymässä ja kertomassa tutkimuksesta kummallekin ryhmälle ensimmäisellä kuntoutusjaksolla. Läsnä olivat myös nuorten vanhemmat. Esityksen jälkeen jokainen nuori allekirjoitti tutkimusluvan. Ennen viimeistä laitosjaksoa projektin työntekijät toimittivat tutkijoille heidän pyytämänsä esitiedot nuorista sekä loivat tunnukset verkkokuntoutusalustalle. Laitosjaksolla tutkijat haastattelivat sekä nuoret että vanhemmat omina ryhminään. Maaliskuun lopulla tutkijoille lähetettiin loput heidän pyytämänsä materiaalit: COPM-arviot, GAS-lomakkeet, kuntoutusselosteet ja nuorten tehtävät. Yhteydenpitoa tutkijoiden kanssa on pidetty puhelimitse ja sähköpostitse. Aineiston siirtämiseen on käytetty verkkokuntoutusalustaa.

Muut yhteistyötahot

Syyskuun laitosjaksolla nuorten vapaa-ajasta ja mahdollisista unelmista etsittiin verkostoja: missä ja kenen kanssa voi vapaa-aikaa viettää. Mukana olivat myös Suomen Vammaisurheilu VAU:n työntekijät, jotka innostivat nuoria kiinnostumaan liikunnallisista harrastuksista ja löytämään oman liikuntalajinsa.

Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajien rooli nuorten saamiseksi kuntoutukseen on ollut merkittävä. Monen nuoren kohdalla sairaalan kuntoutusohjaajan henkilökohtainen kontakti nuoreen oli kuntoutukseen mukaan lähdön syy. Kuntoutussuunnitelmat tai lääkärintodistukset saatiin hankkeeseen mukaan lähteille nuorille nopeassa aikataulussa. Kuntoutusprosessin aikana kuntoutusohjaajien kanssa on mietitty nuorten tavoitteiden toteutumiseen liittyviä tukitoimia. Kuntoutusohjaajat ovat osallistuneet myös hankkeen väli- ja loppuarviointeihin.

4. HANKKEEN TOTEUTUMINEN

Meikäläistä metsästävässä kehittämishanke piti sisällään jokaiselle kuntoutujalle 5-7 asiantuntijan käyntikertaa. Näistä ensimmäinen toteutettiin alkuhaastatteluna, toinen gas-tavoitteiden luomisena ja viimeinen loppuhaastatteluna ja jatkotoimien miettimisenä. Muut kotikäynnit toteutettiin kunkin nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan. Kotikäynnin syy nousi nuoren omista kuntoutukselle asetetuista tavoitteista.

Kuntoutus piti sisällään nuorille 14 vuorokautta laitosjaksoja sekä verkkokuntoutusalustan opettelupäivän, joka järjestettiin avokuntoutuspäivänä. Verkkokuntoutus toimi muun kuntoutuksen rinnalla elokuusta 2011 maaliskuuhun 2012.

Nuorten vanhemmille järjestetään kaksi avojaksopäivää. (Kuntoutusprosessikaavio liitteenä.)

4.1 Asiantuntijan käyntikerrat eli kotikäynnit

Hankkeeseen kuuluneita kotikäyntejä tehtiin nuoren kotiin, kotiseudulle tai yhteistyötahojen luokse kuten oppilaitoksiin. Käynnit ovat olleet hyvin hedelmällisiä, koska samalla on voitu tutustua nuoreen ja hänen elämäntilanteeseensa sekä sitä kautta tarpeisiin ja tavoitteisiin kurssijaksoja lähemmin ja konkreettisemmin. Jokaiselle on voitu myös antaa henkilökohtaisesti aikaa, kiinnostusta ja ohjausta nuoren omista tarpeista lähtien. Yksilöllinen kohtaaminen ja kuulluksi tuleminen ovat olleet kotikäyntien perustana.

Kaikki kuntoutujat ja heidän vanhempansa haastateltiin ensimmäisellä kotikäynnillä. Alkuhaastattelun tarkoituksena oli tutustua nuoreen ja kartoittaa hänen tulevaisuuden haaveitaan ja toiveitaan kurssin suhteen. Ensimmäisen laitosjakson jälkeen kuntoutujien kanssa muodostettiin yhdessä GAS-tavoitteet koko kuntoutuksen ajaksi. Näitä tavoitteita tarkennettiin ja toisten kohdalla lisättiin kuntoutusprosessin edetessä. Arviointi tapahtui viimeistään loppuhaastattelun yhteydessä. Tavoitteiden avulla muotoiltiin yhdessä nuoren kanssa seuraavien kotikäyntien aiheita. Kuntoutuksen päätteeksi jokainen kuntoutuja ja halukkaat vanhemmat haastateltiin. Loppuhaastattelussa käytiin läpi ajankohtaisia asioita lähitulevaisuudessa. Nuoret arvioivat myös itselleen hyödyllisimmän osion kuntoutuksesta.

Tapaamiset järjestettiin aiheesta riippuen joko kotona, kaupungilla, oppilaitoksessa tai muussa sopivassa paikassa. Aiheet vaihtelivat konkreettisista arkielämän taidoista asioimiseen, liikkumiseen sekä opiskelu- ja työpaikan valintaan nuoren oman valinnan mukaan. Osa tapaamisista toteutui verkostopalavereina.

4.1.1 Päivittäistaidot

Itsenäiseen elämään kuuluu monia asioita. Jotkut nuorista olivat opintojensa vuoksi muuttamassa ainakin osittain omilleen ja tähän liittyen nuoren piti alkaa huolehtia aiempaa itsenäisemmin kaikista arkielämään kuuluvista toimista. Näitä syömiseen, nukkumiseen, hygieniaan, siivoamiseen, ulkoiluun, liikkumiseen ja harrastamiseen liittyviä asioita pohdittiin yhdessä sekä kahden kesken ohjaajan kanssa että isommassa verkostopalaverissa. Lisäksi tapaamisten yhteydessä harjoiteltiin konkreettisia arkielämään liittyviä taitoja.

Rahankäyttö

Muutama nuorista halusi harjoitella maksupäätteellä maksamista kortin avulla kaupassa ja kahvilassa. Aluksi tutustuttiin NKL:n kuluttajasihteeriltä malliksi saatuun maksupäätelaitteeseen ja siirryttiin vasta tämän jälkeen todellisiin maksutilanteisiin. Lisäksi juteltiin turvallisuusasioista ja rahan nostamisesta joko otto-automaatista tai pankista sekä laskujen maksamisesta nettipankissa tai esim. suoraveloituksen avulla. Käytännössä kortilla maksamista kokeiltiin sekä tunnusluvun että perinteisen allekirjoituksen avulla. Myös rahannostoa automaattilla harjoiteltiin joidenkin nuorten kanssa. Niiden nuorten kanssa, joilla on ollut vaikeutena nähdä raha-automaatin näyttö, mietitty erilaisia vaihtoehtoja itsenäiseen rahan nostoon ja nuori on valinnut itselleen sopivan tavan.

Kaupassa käynti ja liikkuminen

Varsinkin sokeat nuoret valitsivat tavoitteikseen liikkumiseen ja asioimiseen liittyviä arkielämän taitoja. Yhdessä ohjaajan kanssa harjoiteltiin kulkemaan lähikaupalle ja tekemään siellä ostokset myyjän avustamana. Nuoren kanssa käytiin läpi tavat, miten hän voi itsenäisesti hoitaa kaupassa käynnin. Aluksi nuori sopi lähikaupassa myyjän kanssa, onko hänen mahdollista saada ostosten tekoon apua, mihin pitää ilmoittautua ja onko joku ruuhka-aika, jolloin kauppa ei toivo nuoren tulevan, koska myyjät ovat varattuja. Tämän jälkeen nuori oli valmis kokeilemaan kauppa-asioidensa hoitamista itsenäisesti.

Lähiympäristöön tutustuttiin turvallisia reittejä etsimällä, ympäristöä havainnoimalla ja tekemällä erilaisia muistiinpanoja itsenäisen liikkumisen helpottamiseksi. Kotipaikkakunnalla tapahtuvaa liikkumistaidon ohjausta kehoitettiin hakemaan ja hyödyntämään myös kuljetuspalvelua erilaisiin harrastus- ja vapaa-ajan menoihin. Myös vapaa-ajan avustajan kanssa nuori vapautuu liikkumaan ilman vanhempiaan.

Osa nuorista halusi parantaa valmiuksiaan käyttää julkisia liikennevälineitä. Heidän kanssaan kuljettiin linja-autolla ja tutustuttiin rautatieasemaan. Koko kuntoutusprosessin aikana kaikki nuoret kehittyivät juna- ja bussimatkustamisessa, koska tulivat Helsingin ja Kangasalan kurssijaksoille pääsääntöisesti julkisilla kulkuvälineillä. Myös apuvälineiden, kuten valkoisen kepin ja kiikarin käyttöä harjoitettiin osana itsenäistä liikkumista.

Ruoanlaitto ja vaatehuolto

Joidenkin sokeiden nuorten kanssa kotikäynneillä harjoiteltiin lisää kurssiohjelmassakin ollutta ruoanlaittoa. Tölkkien ja purkkien avaaminen, ainesten pilkkominen, ruuan kypsäntäminen, maustaminen ja tarjolle laittaminen sekä tiskaus tuntoaistinvaraisesti vaativat tiettyjä keinoja ja harjaantumista. Myös vaatehuolto eli pyykin pesu ja viikkaukset kiinnostivat itsenäisen elämän taitoina ja niihin tutustuttiin. Tässä kuten muissakin muistettavissa asioissa suositeltiin erilaisten muistiinpanotekniikoiden käyttämistä, jotta kaikkia yksityiskohtia ei tarvitse palauttaa mieleen pelkästään muistinvaraisesti. Myös erilaisiin ruoka-aineiden, kodinkoneiden ja vaatteiden tuntoaistinvaraisiin merkkaustekniikoihin kiinnitettiin huomiota. Lisäksi harjoiteltiin kengännauhojen solmimista.

4.1.2 Asunto- ja avustaja-asiat sekä muu sosiaaliturva

Kuntoutuksen kotikäynneillä osallistuttiin erilaisten verkostojen tapaamisiin, joissa käytiin läpi sosiaaliturvaan ja itsenäiseen asumiseen liittyviä asioita, kuten henkilökohtaisen avustajan hankkimista ja asunnon muutostöitä.

Monilla näkövammaisilla nuorilla on henkilökohtainen avustaja sekä koulupäivän aikana että erikseen vapaa-ajalla. Jotkut nuoret tarvitsivat tukea näiden asioiden pohdintaan ja käytännön apua avustajan hakemiseen. Myös kuntoutusrahan ja muiden näkövammaiselle kuuluvien tukien hakeminen itsenäisesti kiinnosti osaa nuorista ja näissä asioissa järjestettiin verkostopalavereja sosiaaliturva-asioissa neuvovien NKL:n aluesihteerien tai kunnan työntekijöiden kanssa.

4.1.3 Sosiaaliset taidot

Muutama nuorista oli asettanut tavoitteekseen parantaa sosiaalisia taitojaan: valmiutta ottaa yhteyttä ikätovereihin, rohkeutta aloittaa keskustelu ja pyytää vieraaltakin neuvoa tai apua. Näitä asioita pohdittiin yhdessä ja tehtiin harjoituksia todellisissa tilanteissa sekä tapaamisten aikana että kotitehtävien muodossa. Vaikka sosiaalisia taitoja ei ollut kuin joidenkin nuorten gas-tavoitteissa ja kotikäyntien sisältönä, tuli näitä vuorovaikutustaitoja harjoiteltua läpi kuntoutuksen sekä laitosjaksoilla, verkkokuntoutuksessa että yhteydenpidossa ohjaajan ja nuoren välillä. Myös monet gas-tavoitteiksi kirjatut asiat, kuten kaupassa käynti, pitivät automaattisesti sisällään sosiaalisen kontaktin ottamisen harjoittelua.

4.1.4 Koulutus ja työelämä

Opiskelupaikan valinta ja opiskelutaidot apuvälinetekniikoinen
 Monet nuorista olivat elämässään taitekohdassa, jolloin peruskoulu päättyy ja toisen asteen koulutus on alkamassa. Valinta lukion ja ammattikoulutuksen välillä on vaikea ja toisille paras vaihtoehto oli vuoden ajan parantaa opiskeluvaihtoehtoja ja korottaa numeroita lisäopetuksessa tai erilaisissa valmentavissa koulutuksissa. Sopivan vaihtoehdon etsiminen ja tähän liittyvät verkostopalaverit oppilaitosten kanssa sekä tutustumiskäynnit kouluihin olivat osa kuntoutuksen kotikäyntejä joidenkin nuorten kohdalla. Nuoren kokonaisvaltainen tunteminen ja näkövammaan huomioon ottaminen auttoivat monesti oikean valinnan tekemisessä. Toisinaan opiskelutaidot ja apuvälinetekniikat vaativat aiempaa enemmän harjoittelua ja ratkaisuja näihin pulmiin pohdittiin myös yhdessä nuoren, vanhempien ja oppilaitosten kanssa. Opintovaihtoehtojen selkiytyttyä osallistuttiin myös tarvittaessa nuoren henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman laatimiseen.

Lukio, ylioppilastutkinto ja korkeakoulujen pääsykokeet
 Lukiota käyville nuorille on kotikäyntien aikana selvennetty sitä, millaisia erityisjärjestelyjä nuoren on mahdollista hakea sekä lukion aikana että ylioppilastutkintoa varten. Yhdessä nuoren kanssa mietittiin hänelle sopivat erityisjärjestelyt. Myös hakuprosessi on käyty läpi. Jatko-opintoihin pyrkiessä on mahdollista hakea vastaavanlaisia erityisjärjestelyjä kuin ylioppilastutkintoonkin. Joidenkin nuorten kanssa harjoiteltiin hakupapereiden täyttämistä ja tutustuttu koulutustarjontaan.

Ammatinvalintatestit

Monen nuoren kanssa tehtiin ammatinvalintatestin mol:n sivuilta <http://www.mol.fi/avo/> ja käytiin tuloksia läpi yhdessä pohtien. Koska monisivuinen tiedosto ei aukea näkövammaisen apuvälinein ja tulokset edellyttävät pohdintaa sekä kyseenalaistamista, ohjaajan asiantuntemuksella on oleellinen merkitys sen kannalta, miten testin tuloksia voi hyödyntää omissa koulutusvalinnoissaan. Uusien ajatusten esiin tuominen ja nuoren innostaminen opiskelu- ja ammatinvalinta-asioihin on tärkeää.

Testin avulla päästiin pohtimaan yhdessä nuoren kanssa tämän persoonallisuuden piirteitä, vahvuuksia ja kiinnostuksia sekä niitä ammatteja, jotka voisivat olla nuorelle sopivia. Erilaiset koulutusvaihtoehdot unelma-alalle käytiin myös läpi. Lisäksi pohdittiin, miten nuoren oma näkövamma vaikuttaa kullakin alalla työllistymiseen ja millaisia erilaisia työpaikkoja jokin koulutus avaa. Kuntoutuksen jälkeen nuoren on mahdollista käyttää apunaan NKL:n koulutuspoliittisen suunnittelijan asiantuntemusta miettiessään opintoihin liittyviä asioita.

Jatko-opiskelupaikat ja niihin tutustuminen

Eryteisesti lukiota käyvien nuorten kanssa suuntauduttiin ohjauskäyntien aikana pohtimaan tulevia jatko-opintoja. Tapaamisten yhteydessä käytiin tutustumassa haaveiden opiskelupaikkaan käytännössä. Tutustumiskäyntien tarkoituksena oli ruokkia unelmia ja kohottaa itsetuntoa. Monessa korkeakoulussa on esteettömyyteen perehtyneitä opintoneuvoja ja heidän palvelujaan käyttämällä myös näkövammaiselle nuorelle yliopisto- tai ammattikorkeakouluopinnot ovat avoimet. Tutkimalla eri opiskeluvaihtoehtoja ja pohtimalla omia kiinnostuksiaan ja vahvuuksiaan nuori voi vähitellen suuntautua siihen, missä haluaisi jatkaa opintojaan ja mihin ammattiin haluaisi valmistua.

Kesätyöt

Monet nuorista olivat kiinnostuneita hakemaan kesätöitä ja kurssilla tehtyjen harjoitusten lisäksi joidenkin kanssa aiheesta jatkettiin kotikäynnillä pohtimalla sopivia vaihtoehtoja ja tekemällä työhakemuksia ja ansioluetteloita.

4.2 Laitosjaksot

Laitosjaksojen ohjelmassa kokeiltiin keskusteluryhmiä ja erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Kaikki hankkeessa käytetyt sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät ja materiaalit kehitettiin tai etsittiin tätä hanketta varten. Menetelminä kokeiltiin muun muassa sosiaalisten taitojen miettimistä oman kehon liikkeiden kautta, vuorovaikutustaitoja roolipelissä ja omien vahvuuksien miettimistä korttien sekä tulevaisuuspelin kautta. Keinoja sosiaaliseen vahvistamiseen haettiin etsimällä nuorten olemassa olevia verkostoja sekä erilaisten vapaa-ajan harrastusten miettimisellä. Liikunnan merkitystä nuoren fyysisen ja psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisessa on korostettu. Opiskelun ja työelämän kannalta yksi tärkeimmistä apuvälineistä näkövammaiselle nuorelle on tietokone. Koneetta on käytetty verkkokuntoutuksen lisäksi myös yhtenä menetelmänä laitosjaksoilla esim. työnhakuun ja opiskeluun liittyneellä jaksolla. Samalla pystyttiin käytännössä arvioimaan nuoren tietoteknisiä taitoja, työskentelyasentoa ja apuvälineiden hallintaa. Tarvittaessa joitakin nuoria ohjattiin jo olemassa oleviin terveydenhuollon lääkinnällisenä tai Kelan ammatillisena kuntoutuksena tapahtuviin näkö tutkimuksiin tai apuväline- ja atk-kartoitukseen Meikäläistä metsästävässä kuntoutuksen päätyttyä.

4.2.1 Laitosjakso 1

Jakson päätavoitteena oli kuntoutujien ryhmäytyminen ja motivoiminen. Nuorten ohjelma sisälsi sosiaalisten taitojen opettelua erilaisissa vuorovaikutteisissa ryhmätilanteissa, oman kehon hallinnan ja käytön harjoittelua, terveellisten elintapojen pohdintaa sekä keskustelua itsetunnosta ja näkövammaisena nuorena

olemisesta. Näkövammaisuuden hyväksyminen, apuvälineiden käyttäminen ja omaan elämään vaikuttaminen olivat myös keskusteluiden aiheina. Menetelminä käytettiin muun muassa sosiaalisten taitojen miettimistä oman ryhdin, kehon hallinnan ja liikkeen kautta sekä omien vahvuuksien miettimistä korttien ja tulevaisuuspuun kautta.

Jokaiselle nuorelle tehtiin COPM-arvio, jossa nuori yhdessä ohjaajan kanssa nosti esiin niitä oman elämänsä alueita, joihin hän toivoisi muutosta. Henkilökohtaisessa ohjauskeskustelussa syvennettiin tavoitteita ja niihin johtavia keinoja, joihin kuntoutuksen aikana keskityttäisiin. Sekä yksilöllisten että ryhmätapaamisten kautta pyrittiin löytämään niitä unelmia ja haaveita, joita nuorilla oli omaa tulevaisuuttaan ajatellen.

4.2.2 Avojakso päivä

Kuntoutuksen aiheena oli verkkokuntoutuksen sekä verkkopäiväkirjan käytön aloittaminen ja verkkoalustan käytön opettelu. Tavoitteena oli varmistaa, että jokainen nuori osaa käyttää portaalia ja siirtää sinne tehtävätiedostoja sekä ymmärtää verkkoportaalin käytön merkityksen kuntoutusprosessin osana. Nuorten kanssa sovittiin verkon käyttösäännöt sekä opeteltiin oikeanlaista nettietiikkaa. Jokaiselta kuntoutujalta pyydettiin kirjallinen sitoumus käyttösääntöjen noudattamiseen. Sitoumuksessa kävi ilmi mitä tietoja verkkoympäristössä on ja kenellä on oikeus nähdä nämä eri osat sekä kuinka kauan tiedot säilytetään verkkoympäristössä.

4.2.3 Laitosjakso 2

Toisen laitosjakson teemana oli nuoren sosiaalinen ja psyykinen hyvinvointi sekä voimavarat. Jakso järjestettiin ryhmästä riippuen Näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus liriksessä tai Kuntoutumiskeskus Apilassa, Kangasalla. Kurssilla käsiteltiin seksuaalineuvojan ohjauksessa nuoren seksuaalisuutta ja itsemääräämisoikeutta erilaisten harjoitteiden avulla. Toiminnallisissa harjoitteissa keskityttiin lähinnä sukupuoliroolien ja omien asenteiden sekä mielipiteen ilmaisuun. Tarkoituksena oli lisätä nuoren itseluottamusta ja vuorovaikutustaitoja myös tällä elämänalueella. Muissa osioissa nuoret saivat esitellä harrastuksiaan ja vapaa-ajanviettotapojaan toisilleen. Tämän jälkeen pyrittiin saamaa kiinni haaveista eli löytämään unelmien harrastuksia ja ajanviettotapoja sekä keksimään yhdessä keinoja saavuttaa nämä haaveet. Vammaisurheilu- ja liikunta ry:n edustaja perehdytti nuoria tarkemmin erilaisiin mahdollisuuksiin harrastaa liikuntaa. Sosiaalisia taitoja harjoiteltiin roolipelin avulla, jolloin kukin sai oman roolinsa turvissa ottaa kontaktia toiseen pelaajaan. Harjoituksen jälkeen käytiin tilannetta ja sen herättämiä tunteita yhdessä läpi. Voimavaroja etsittiin harrastusten lisäksi kunkin omista verkostoista pohtimalla niitä ihmisiä ja tahoja, joiden puoleen voisi erilaisissa tilanteissa kääntyä.

4.2.4 Laitosjakso 3

Myös kolmas laitosjakso järjestettiin ryhmästä riippuen Näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus liriksessä tai Kuntoutumiskeskus Apilassa Kangasalla. Ohjelman teemana oli opiskelu ja työelämä. Kurssilla käsiteltiin koulutus- ja työllisyysneuvojen kanssa oppimistaitoja ja opiskelutekniikoita, koulutusvaihtoehtoja ja ammatinvalintaa sekä NKL:n tarjoamia työelämäpalveluja. Pohjana keskustelulle käytettiin nuorten chattitehtävässä kirjaamia koulutukseen ja ammatinvalintaan liittyviä haaveita ja tavoitteita. Lopuksi harjoiteltiin työhakemusten tekoa, yhteydenottoa työpaikalle ja työhaastatteluja. Nuoria kehoitettiin lähettämään oma kesätyöhakemuksensa NKL:n työllisyysneuvojalle kommentoitavaksi sekä hakemaan kesätöitä tulevana kesänä esimerkiksi RAY:n tuella.

Laitosjakson ohjelmassa käytetyt menetelmät olivat pääasiassa ryhmäkeskustelu ja tietokoneella tiedon hakeminen. NKL:n atk-kouluttaja seurasi harjoitusten ohessa nuorten työskentelyä tietokoneella ja teki alustavaa arviota kunkin apuvälineiden käytöstä. Jokaiselle nuorelle annettiin palautetta tietokoneen ja mahdollisten apuvälineiden käytöstä suhteessa nuoren omiin ammatillisiin haaveisiin. Monen nuoren kohdalla keskustelua käytiin erityisesti työskentelyasennosta ja sen mahdollisesta korjaamisesta paremmaksi kasvatettaessa näytön fonttikokoa. Kurssin aikana huomattavat ongelmat atk-laitteiston apuvälineissä ja niiden käyttötaidoissa johtivatkin joidenkin nuorten kohdalla apuvälinekartoitukseen ja ohjelmien päivitykseen sekä kotipaikkakunnalla toteutettavaan käytön opetukseen. Nuorten kanssa käytiin läpi mitä tulee tehdä, jos tarvetta uudelle apuvälineelle ilmenee vanhan hajotessa tai nuoren huomattaessa, että oma opiskelu on kovin hidasta tai apuvälineet vääränlaiset. Nuorilla tilanne on uusi, koska peruskouluaikana apuvälinesuosituksot ovat tulleet automaattisesti Jyväskylän koulun kautta tilapäisen opetuksen jaksojen jälkeen.

Kurssin ohjelmaan kuului myös NKL:n aluesihteerin kanssa käyty keskustelu itsenäisen elämän vaatimista asioista ja henkilökohtaisen avustajan tarpeesta sekä päivittäistoiminnoissa, vapaa-ajalla että opiskelun yhteydessä. Lisäksi käytiin läpi, mitä avustajan työnantajana toimiminen tarkoittaa ja miten vammaispuolueen kautta voi hakea henkilökohtaista apua vapaa-aikaan.

4.2.5 Laitosjakso 4

Viimeisen laitosjakson päätavoitteena on keskittyä miettimään nuoren kanssa mitä tulee tehdä kuntoutuksen päätyttyä. Jakson aiheena oli itsenäisen elämän taidot ja tiedot. Kurssilla harjoiteltiin näkövammaiselle tärkeää liikkumista ja arkielämän tehtäviä liikkumis- ja päivittäistaitojen ohjaajien kanssa. Kunkin yksilöllisen näkötilanteen mukaan liikkumisessa käytettiin jäljellä olevaa näköä, tunto- ja kuuloaistia sekä valkoista keppiä. Myös liikkumistaidossa keskityttiin nuoren omien valintojen mahdollistamiseen ja itseluottamuksen saamiseen liikkumisen myötä. Ohjaajat korostivat liikkumistaidon merkitystä nuorelle. Sen lisäksi, että oppii kulkemaan itsenäisemmin, harjoitusten avulla oppii hallitsemaan kehoaan, orientoitumaan tilaan ja olinpaikkaansa sekä pystyy nauttimaan elämästään. Kun näkövammaisella nuorella on kaikki tarvittavat apuvälineet aktiivisessa käytössä, hän pystyy valitsemaan opiskelu- ja asuinpaikkansa sekä vapaa-ajanviettotapansa omien mieltymystensä ja haaveidensa mukaan, eikä näkövamma rajoita häntä supistamalla valinnanmahdollisuuksia kohtuuttomasti. Oppimalla elämään

näkövammansa hyväksyen ja itseensä uskoen nuori voi tehdä realistisia valintoja. Samalla hän voi haastaa itseään kehittymään ja uudistumaan.

Valkoisen kepin käyttäjiä kehoitettiin huolehtimaan itse hyvissä ajoin oman kepin kunnosta ja erityisesti sen kuluvien osien vaihtamisesta.

Ruuanlaiton ja keittiöntöiden avulla harjoiteltiin arjessa selviytymistä itsenäisesti. Myös tässä korostettiin eri aistien käyttämistä hyväksi, kun näkö heikkenee. Ryhmässä käytiin läpi omaa ajankäyttöä, yhteiskunnallista vaikuttamista ja Celia-kirjaston palveluita. NKL:n kuluttajasihteeri kävi nuorten kanssa läpi kuluttajan suojaa ja siihen liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Erityisesti tätä käsiteltiin esimerkein nettiostosten tekemisen kautta. Nuorten kanssa käytiin läpi myös maksukortilla maksamista ja verkkopankin käyttöä.

Asuntoasioissa nuori haki itselleen sopivaa opiskelija-asuntoa netin kautta. Samalla tutustuttiin myös vuokralaisen oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä mietittiin omaan asuntoon muuttamisen muistilistaa. Nuoret tutustuivat myös Kelan sivuilla olevaan laskuriin, jonka avulla he pystyivät miettimään todellisia asumiskustannuksiaan suhteessa käytössä olevaan rahana.

Kullakin nuorella oli lisäksi henkilökohtainen ohjausaika joko NKL:n aluesihteerin, koulutuspoliittisen suunnittelijan tai työllisyysneuvojan luona riippuen siitä, mikä aihe oli omassa elämäntilanteessa nuorelle ajankohtainen. Jaksolla palattiin myös kevään ensimmäisellä jaksolla toimintaterapeutin kanssa tehtyihin COPM-arvioihin, joissa käytiin läpi eri elämänalueiden tärkeitä asioita ja niissä suoriutumista. Nämä arviot pisteytettiin nyt uudelleen ja pohdittiin muutoksen suuntaa ja siihen vaikuttaneita syitä.

4.3 Verkkokuntoutus

4.3.1 Toteutus

Verkkokuntoutusalusta rakennettiin Opetus- ja kulttuuriministeriön tuella. Alusta rakennettiin tutustumalla jo olemassa oleviin oppimisalustoihin. Toiveena oli löytää valmis malli, josta voidaan ostaa vain palvelu. Ehtona oppimisalustalle oli sen toimiminen näkövammaisen apuvälinein. Selvitystyötä varten palkattiin tekniseksi tuottajaksi tradenomiopiskelija Jarno Mattila. Mattila on itsekin näkövammaisen nuori, joka teki lopputyönsä työnsä pohjalta oppimisalustojen saavutettavuudesta.

Kartoitukseen otettiin mukaan ainoastaan suomenkieliset verkko-oppimisympäristöt, jottei vieras kieli aiheuta käytölle ylimääräisiä haasteita. Testaukseen pyydettiin demo-tunnukset seitsemältä eri palveluntarjoajalta, mutta saatiin vain kolmelta. Apuvälinetestaus alustoilla suoritettiin käyttäen kahta eri ruudunlukuohjelmaa, kaupallista Jawsia ja avoimen lähdekoodin NVDA:ta (NonVisual Desktop Access). Ruudunlukuohjelma muuttaa näytöllä näkyvät elementit tekstiksi ja ns. sokeain tekniikoita käyttävä nuori voi lukea tekstit joko pistenäytön tai puhesyntetisaattorin avulla. Heikkonäköisiä nuoria varten samat ympäristöt testattiin Zoomtext -suurennusohjelmalla. Testauksen pohjana käytettiin Näkövammaisten Keskusliitto ry:n julkaisemaa Näkövammaistahojen testausohjeet verkkosivuille ja palveluille -materiaalia.

Testauksen jälkeen verkkoalustaksi valittiin Moodle Mediamaisteri Oy:n kautta. Palveluntarjoaja asensi käyttöön palvelimen sekä muokkasi Moodlen käyttöliittymän värityksen vastaamaan Näkövammaisten Keskusliitto ry:n verkkosivujen värimaailmaa. NKL:n vastuulle jäi huolehtia käyttäjätunnusten luomisesta ja ylläpidosta sekä sisällön luonnista ja hallinnasta.

Kuntoutushankkeen ajan nettikeskusteluissa syvennettiin kuntoutusjaksoilla ja ohjaajan kanssa kahden kesken käsiteltyjä asioita sekä ohjattiin nuoria jäsentämään ajatteluaan ja oppimaansa. Ohjatun nettikeskustelun aloitti ja päätti kuntoutushankkeesta vastaava projektityöntekijä. Mukana keskusteluissa oli verkkokeskustelujen vertaistueksi palkattu sokea nuori, joka haastoi muita nuoria pohtimaan omia tunteitaan ja selviytymiskeinojaan arjessa.

Nuorille lähetettiin sähköpostimuistutus tulevasta chatistä sekä annetusta kotitehtävästä chattiä edeltävänä päivänä. Chat-päivänä nuorille lähetettiin tekstiviestimuistutus ja chatin jälkeen vielä tieto seuraavasta chatistä sekä kotitehtävästä.

Nuorten kirjautuessa palveluun heiltä ei kysytty arkaluontoisiksi laskettavia henkilötietoja. Käyttäjätietoihin kerättiin vain perustiedot kustakin nuoresta. Nuorten käyttäjätunnukset poistettiin huhtikuun alussa kuntoutuksen päätyttyä.

4.3.2 Sisältö

Verkkoalusta otettiin käyttöön elokuussa 2011 nuorten kanssa. Verkkoalustalta löytyi linkki tietynä ajankohtana auki olleeseen chattiin ja siihen liittyneeseen tehtävään. Nuorten elinoloihin perustuviin teemoihin liittyviä tehtäviä oli viisi. Tehtävät edellyttivät asioiden pohtimista ja ajatusten kirjaamista, minkä jälkeen valmis teksti lähetettiin tehtävässä olevan linkin kautta ohjaajille kommenttia varten. Osa chateistä toteutettiin ilman kirjallisia tehtäviä keskittyen vuorovaikutukseen ja ajankohtaisten aiheiden jakamiseen. Chat oli auki sekä tehtävällisenä että ilman tehtäviä keskustelufoorumina kerran kuussa.

4.3.3 Tehtävät

Nuoret määrittivät omat kuntoutuksen tavoitteensa yhdessä ohjaajan kanssa alkukesän henkilökohtaisessa tapaamisessa. Jälkikäteen nuoret saivat pohtia tavoitteiden asettamista ensimmäisessä chattitehtävässä. Nuorten tavoitteet vaihtelivat konkreettisista ja päivittäisistä arkielämän taidoista opiskelemista ja sosiaalista elämää koskeviin päämääriin. Osalle tavoitteiden keksiminen oli helppoa, osa sai pohtia pidempään ennen kuin onnistui ohjaajan avulla muotoilemaan toiveitaan ja unelmiaan konkreettisiksi tavoitteiksi. Näkövamma näkyy tavoitteissa, jotka koskevat apuvälineiden entistä parempaa käyttöönottoa, itsenäisen elämän taitoja, liikkumista ja asioimista. Jotkut tavoitteet olivat hyödyllisiä tulevan koulutuksen ja ammatin kannalta, jotkut liittyivät enemmän vapaa-aikaan, harrastuksiin ja ihmissuhteisiin.

Verkostoja pohdittiin sekä kurssilla että chattitehtävässä. Kaikkien nuorten verkostoon kuului useita ihmisiä. Osalle oman perheen jäsenet olivat tärkeimpiä, suurimmalle osalle kuitenkin ikätoverit. Monilla verkostoon kuului myös esim.

koulun henkilökuntaa ja vanhempia sukulaisia. Joidenkin verkostot olivat läheisiä mutta harva-lukuisia, joillakin verkostot olivat laajoja mutta kohtaamiset verkoston jäsenten kanssa kevyitä. Joillakin oli vain muutama sydänystävä tai perheenjäsen, joka oli mukana monenlaisissa elämäntilanteissa. Toiset näkövammaiset nuoret muodostivat monelle läheisimmän vertaisryhmän. Myös erilaisista harrastusryhmistä löytyi tärkeitä ihmisiä, joiden kanssa oli mukava jakaa asioita. Ongelma tuntui usein olevan siinä, että jokapäiväisessä elämässä nuori ei näitä läheisimpiä ystäviä yleensä nähnyt, vaan koulussa ja kotikaupungissa moni nuorista koki olevansa melko yksinäinen. Koulussa saattoi joillakin olla juttelukavereita, mutta näitä ei nähty vapaa-ajalla. Tällöin kontaktit tietokoneen ja puhelimen välityksellä nousivat tärkeiksi kaukana asuvien ystävien kohtaamisten välillä. Aika monella ystävät asuivat ympäri Suomea. Vapaa-ajan avustajan kanssa liikkuminen oli kuitenkin monella näkövammaisella nuorella helpompaa ja näin pääsy nuorten tilaisuuksiin ja tapahtumiin helpottui. Kuten tämän ikäisillä yleensäkin, myös näillä nuorilla seurustelusuhteet tyttö- ja poikaystävineen olivat joko ajankohtaisia tai haaveissa. Moni haaveili lisäksi harrastuskaverista sekä taidosta ja rohkeudesta tutustua uusiin ihmisiin.

Marraskuun kurssilla teemana oli opiskelu ja työelämä. Kyselimme chattitehtävissä etukäteen nuorten ajatuksia kiinnostavasta opiskelualasta ja ammatista. Kaikilla oli haaveina opiskella, työllistyä ja saada toimeentulonsa omalla työllään. Osa suunnitteli opiskelevansa suoraan haaveammattiin, osa pohti pidempää opintopolkua lukion ja yliopiston kautta tulevaan ammattiin. Poikien keskuudessa tietokoneala oli suosittu, mutta myös erilaiset toimittajan työt kiinnostivat. Tytöillä haaveet liittyivät käsillä tekemiseen tai kaupalliselle alalle. Yliopisto-opinnoissa nuoria kiinnostivat tietokonealan lisäksi yhteiskunnalliset tieteet, opettajuus, vieraat kielet ja matematiikka. Nuoret pohtivat myös sitä, millaiseen työhön oma näkötilanne soveltuu ja tähän pohdintaan he kaipasivat apua ja neuvoja mm. NKL:n työllisyysneuvojilta. Jotkut toivat esiin sen, että koska tietokoneiden kanssa ollaan muutenkin niin paljon tekemisissä, ei niiden parissa enää haluaisi työpäiväänsäkin viettää, vaan tekisi työkseen mieluummin jotain muuta. Moni toivoi pääsevänsä osaksi työyhteisöä, vaikka yrittäjäyyskin nähtiin vaihtoehtona ja osittainen yksintyöskentely kotoa käsin mahdollisena. Lisäksi monilla oli taiteellisia haaveita liittyen media- ja musiikkialojen töihin. Tässä kohtaa nuoret pohtivat sitä, voisiko harrastuksesta tulla myös työ. Ne jotka suunnittelivat pitkää opintopolkua, tiesivät, mitkä asiat kiinnostivat, mutta eivät olleet varmoja, mihin ammattiin alojen opiskelu valmistaa. Tässä samassa tilanteessa ovat kaikki muutkin nuoret. Jos toiveammatti oli selvillä, opiskelupaikan valinta oli helpompaa.

Apua –chattitehtävissä nuoria pyydettiin miettimään, missä asioissa he pärjäävät ilman apua ja mihin asioihin toisen ihmisen apu on tarpeen. Henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta keskusteltiin marraskuun kurssilla ja tehtävissä palattiin aiheeseen miettien samalla, kuinka tilanne muuttuu siinä vaiheessa, kun nuori muuttaa pois kotoa. Näkötilanteesta riippuen arkielämän toimet sujuvat kaikilta nuorilta ainakin kotona hyvin. Ruuanlaittoa ja pyykinpesua eivät kaikki ole harrastaneet koulun kotitaloustunteja enempää ja näitä asioita haluaisivat varsinkin sokeat nuoret harjoitella enemmän. Myös itsenäinen liikkuminen on haasteellisinta sokealle ja tässä korostuvat niin liikkumistaidonohjauksen kuin avustajankin merkitys. Koulussa joillakin avustaja hoitaa käytännön rutiineja mutta vapaa-ajanavustajia on ollut asuinpaikasta riippuen vaikeampi löytää, vaikka myönteinen päätös olisikin olemassa. Kaupassa käynnistä selvittää joko kaupan henkilökunnan tai avustajan avulla. Osalle ostosten maksaminen pankkikortilla on jo tuttua, osa maksaa pääasiassa käteisellä. Kun nuori muuttaa pois kotoa, tarvitsee monista

aiemmin vanhempien hoitamista asioista, kuten sosiaalietuuksien hakemisesta, selviytyä itsenäisesti ja siihen nuoret uskovat tarvitsevansa ainakin alkuun apua. Mitä parempi näkötilanne ja mitä itsenäisemmin asioita on hoitanut tähänkin saakka, sitä vahvempi usko on omaan pärjäämiseen myöhemminkin. Suurin osa käyttää ainakin osaan harrastus- ja koulumatkoistaan kuljetuspalvelua, mutta on toisaalta halunnut opetella kulkemaan itsenäisesti myös julkisilla liikennevälineillä. Kaikkia tässä tehtävässä mainittuja asioita on ollut kuntoutuksen teemoina ja monilla omat tavoitteet ovat liittyneet näissä asioissa kehittymiseen ja itsenäistymiseen. Kuntoutuksen aikana monilla nämä taidot, kuten liikkuminen, asioiminen ja päivittäiset arkielämän taidot ovatkin selvästi vahvistuneet.

Viimeinen chattitehtävä edelsi tammikuun kurssia ja käsitteli ajankäyttöä. Valtaosalla nuorista yöunet olivat riittävät ja säännölliset. Monet kuluttivat aikaa tietokoneella useita tunteja joka päivä. Pääasiassa seurusteltiin kavereitten kanssa sosiaalisessa mediassa ja siinä välillä saatettiin pelailla nettipelejä. Osa teki koulutehtävänsä tietokoneella ja kuunteli musiikkia ja surffaili netissä. Lukiolaisilla meni useitakin tunteja läksyjen tekoon. Liikuntaa harrastettiin kerhoissa tai matkojen yhteydessä tai lähtemällä kävelyille jonkun perheenjäsenen kanssa. Moni arveli, että olisi hyväksi liikkua enemmänkin. Ruokailut olivat melko säännöllisiä, joillekin ei kouluruoka maistunut. Harrastuksia on osalla nuorista ja lähes kaikki osallistuvat jollain tavoin kotitöihin. Tv:tä katselee ja kuuntelee vain osa nuorista, osittain näkötilanteesta riippuen. Ystäviä on monilla mahdollisuus nähdä vain loma-aikoina ja siksi arkisin pääasiallisin yhteydenpito tapahtuu netissä tai puhelimitse.

4.4 Välitehtävät ja päiväkirja

Vuorovaikutustaitoja on pyritty kehittämään kurssiharjoitteiden lisäksi erilaisten välitehtävien avulla. Välitehtävinä nuorilla on ollut erilaisia itsenäiseen selviytymiseen tai muihin omiin tavoitteisiin liittyviä konkreettisia tehtäviä. Nuori on esimerkiksi opetellut itse ostamaan junalippunsa, puhuttelemaan jotakin aiemmin tuntematonta nuorta omassa koulussaan, aloittamaan keskustelun aiempaa useammin myös vanhojen tuttujen kanssa tai kysymään tietä ohikulkijoilta. Joku nuorista selvitti hukkaamiensa tavaroiden kohtaloa ja sai itsenäisesti hankittua tavaransa takaisin. Tässä ohjaaja oli aluksi apuna selvittäen nuorelle, kuinka kannattaa toimia ja mihin ottaa yhteyttä. Joku toinen nuorista sai ohjaajan alkuopastuksen avulla itsenäisesti selvitettyä, kuinka virheellisillä linsseillä toimitetut häikäisylasit saadaan korjattua. Sosiaalisia taitoja harjoiteltiin lisäksi ottamalla yhteyttä toisiin kurssilaisiin jaksojen välillä. Lukiossa toista tai kolmatta vuotta käyvät nuoret selvittivät ohjeistuksen saatuaan tarvitsemansa erityisjärjestelyt ylioppilastutkintoa varten ja ottivat selvää jatko-opintomahdollisuuksista.

Chatti-tehtävät liittyivät kursseilla käytyihin asiasisältöihin. Niiden avulla nuoret joko orientoituivat tuleviin kurssiteemoihin tai jatkoivat kursseilla käsiteltyjen aiheiden pohdintaa omaan yksilölliseen elämäntilanteeseensa keskittyen. Tällä tavoin chattitehtävät toimivat tiettyihin teemoihin keskittyvinä päiväkirjapohdintoina. Kaikki nuoret eivät osallistuneet chattiin säännöllisesti joko opiskelukiireiden, puutteellisten tietokonetaitojen tai motivaatiopulan vuoksi. Osa teki tehtävät jälkikäteen, vaikka ei olisikaan päässyt mukaan itse chatti-keskusteluun. Tehtyjen tehtävien lukumäärä vaihtelee siis nuoresta toiseen.

4.5 Vanhempien kuntoutus

Kuntoutuksen alussa myös vanhemmille pidettiin alkuhaastattelu. Tämä koettiin hyväksi tavaksi toimia. Vanhemmat saivat kehua lastaan ja pohtia omaa vanhemmuuttaan sekä esittää toiveita kurssille. Monessa haastattelussa vanhemmat kävivät läpi asioita, joita eivät ehkä ole pitkään aikaan ole käsitelleet. Työntekijän aito, kiireetön läsnäolo haastattelutilanteessa oli tarpeen.

Touko- ja tammikuun kurssien viimeisenä päivänä oli nuorten vanhemmille omaa, nuoren kuntoutusprosessia tukevaa ohjelmaa. Keväällä vanhempien ohjelmassa käytiin läpi, mitä nuorten kanssa oli kurssin aikana tehty ja millaisia jatkotoimenpiteitä oli suunniteltu. Aikuistuvan, näkövammaisen nuoren vanhempana olemista ja itsenäisyyden tukemista käytiin läpi ryhmäkeskusteluin vanhemmuuden roolikarttaa apuna käyttäen. Iltapäivän paneelikeskustelu alkoi liiton aluesihteerin, työllisyysneuvojan ja koulutuspoliittisen suunnittelijan esittäytymisellä. Työntekijät kertoivat toimenkuvastaan ja siitä, millaisissa asioissa nuoret vanhempien voivat heidän puoleensa kääntyä. Ajankohtaisia asioita jatkettiin yhdessä keskustellen.

Kuntoutuksen viimeisellä laitosjaksolla vanhempien ohjelmassa käytiin läpi, mitä nuorten kanssa oli kurssin aikana käsitelty ja millaisia jatkosuunnitelmia oli tehty. Eryityisesti keskityttiin liikkumis- ja päivittäistaitojen ohjaajien antamaan palautteeseen. Vanhemmat saivat esittää kysymyksiä siitä, kuinka tukea nuoren itsenäistä liikkumista ja arjessa selviytymistä. Lisäksi vanhemmat osallistuivat omana ryhmänään Kelan tutkimuksen haastatteluun.

4.6 Mittarit

Ensimmäisellä laitoskuntoutusjaksolla jokaiselle nuorelle tehtiin The Canadian Occupational Performance Measure (COPM) -arviointi, joka on yksilöity, asiakaskeskeinen toimenpide ja sen tarkoituksena on havaita asiakkaan oma käsitys suorituskyvyn muutoksesta. Nuori arvioi itseään kolmella eri elämänalueella; itsestä huolehtiminen, tuotteliaisuus, vapaa-aika. Jokaisella alueella nuori itse määrittä arvioitavat asiat ja pisteytti suoriutumisensa näissä numeraalisesti. Nuorten esille nostamia asioita olivat esimerkiksi julkisella liikennevälineellä matkustaminen, pankkikortilla maksaminen ja uuden harrastuksen löytäminen. Arviointiin palattiin viimeisellä laitosjaksolla, jolloin nuori pisteytti uudelleen samat asiat kuin 8kk aikaisemmin sekä pohti mikä on johtanut muutokseen alku- ja loppupisteiden välillä. COPM haastattelut nuorille teki toimintaterapeutti.

COPM arvioinnin pohjalta nuoren kanssa laadittiin konkreettiset tavoitteet GAS-tavoitelomakeelle (GAS=Goal Attainment Scale) touko-kesäkuun kotikäynnillä (kotikäynti 2). GAS-tavoitteista yritettiin saada jokaisen nuoren lähtökohdista oikean tasoisia ja konkreettisia, jotta myös nuoren oli niihin itse helppo sitoutua. Tavoitteen asettelussa ohjaajan apuna oli nuoren alkuhaastattelu, COPM-arvio ja kurssilla omaohjaajan kanssa käyty keskustelu. Nuorten tavoitteiden sisällöistä kerrotaan enemmän kappaleessa kotikäynnit.

4.7 Kuntoutumisen arviointikeinot

4.7.1 Nuorten tekemä arviointi

Tärkeimpänä arvioinnin keinona hankkeen aikana on ollut nuoren itsearviointi häneen kohdistuneissa toimissa kuten tavoitteiden toteutuminen. Nuoret ovat kurssipalautetta antamalla pystyneet vaikuttamaan myös kuntoutuskurssien ohjelmaan.

Viimeisellä laitosjaksolla nuoret arvioivat omaa kuntoutusprosessiaan siirtämällä omaan kuntoutukseen kuuluneet asiat viikon mittaisen lukujärjestyksen malliin. Lisäksi viimeisellä kotikäynnillä nuori arvioi mikä oli hänelle kuntoutushankkeessa hyödyllisintä.

4.7.2. Työntekijöiden itsearviointi

Projektityöntekijät arvioivat yhdessä erityisesti ennen nuorten kotikäyntejä käynnin sisältöä, menetelmiä sekä kumpi työntekijä asiakaskäynnin tekee. Työntekijät arvioivat hanketta tapaamisissa, skype-neuvotteluissa sekä sähköpostin avulla. Tämän lisäksi sisältöjä mietittiin ja arvioitiin työntekijöiden verkostojen kanssa yhdessä erityisesti laitosjaksojen jälkeen mietittäessä kunkin nuoren elämäntilanteen kannalta olennaisia jatkotoimia.

4.7.3. Muu arviointi

Hankkeen väliarviointitilaisuuteen kutsuttiin hankkeeseen kuuluvien alueiden keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat, Jyväskylän näkövammaisten koulun ja Keskuspuiston Arlan toimipisteen kuraattorit sekä nuorten elämän kannalta olennaisia NKL:n työntekijöitä, kuten työllisyysneuvojat, nuorisosihteri ja koulutuspoliittinen suunnittelija. Ryhmä arvioi, osa sähköpostitse ja osa itse tilaisuudessa, hankkeen toteutumista, tuloksia, johtopäätöksiä ja suosituksia.

Hankkeen lopussa NKL:n sisällä järjestettiin loppuarviointitilaisuus. Paikalle oli kutsuttu kaikki, jotka olivat jollakin tasolla mukana hankkeen suunnittelussa tai toteutuksessa. Lisäksi paikalle oli kutsuttu näkövammaisten nuorten kanssa toimivat Jyväskylän näkövammaisten koulun ja Keskuspuiston Arlan toimipisteen kuraattorit sekä hankealueen kuntoutusohjaajat. Ryhmä arvioi Meikäläistä metsästämissä toteutusta ja mietti, mitä asioita koetaan tärkeäksi nuorten kuntoutuksen jatkossa. Samalla arvioitiin myös talon käytäntöjä ja yhteistyön merkitystä. Kuntoutusohjaajat eivät päässeet osallistumaan arviointitilaisuuteen, joten heidät haastateltiin puhelimitse hankkeen päätyttyä.

5. HANKKEEN KUNTOUTUSMALLIN ARVIOINTI

5.1 Osallistujat

Valtaosa mukana olevista nuorista oli päättämässä perusopetustaan hankkeen alkaessa. Tälle ikäryhmälle tai ehkä vielä vuotta nuoremmille hanke tuli hyvään paikkaan, koska tuttu ja turvallinen koulun tarjoama elämänvaihe loppui. Hankkeessa tuntui, että tässä vaiheessa myös nuorten vanhemmat kaipaavat enemmän tukea ja myös konkreettista tietoa muutoksista. Toisaalta tulevaa ammattia ja jatko-opiskeluja miettivät nuoret ovat toinen ryhmä, joka jo tiedollisesti kaippaa usein apua esimerkiksi ylioppilaskirjoituksiin tai pääsykokeisiin valmistautumiseen tai realistiseen ammatinvalintaan. Tiedon lisäksi nuoret tarvitsevat tukea omille ratkaisuilleen ja vahvistusta omien unelmien etsimiseen.

Hankkeessa oli vaikeavammaisuuden kriteerit täyttävien lisäksi myös harkinnanvaraisia paikkoja. Erityisesti heikkonäköiset nuoret tuntuvat jäävän monessa paikassa alisuoriutujiksi, koska heidän kohdallaan apuvälineiden hankinta, käyttö tai käyttöön opetus ovat jääneet puutteellisiksi. Apuvälineen myöntämisen jälkeen tulisi pystyä varmistamaan, että nuori osaa käyttää välinettä sujuvasti opiskelun apuna. Vertaistukihenkilön malli apuvälineen käytössä olisi hyvä ja motivoiva lisä käytön opetuksessa. Apuvälineen käyttöönotto vaatii oman näkövammaisen hyväksynnän lisäksi myös riittävän itsetunnon ja hyväksyvän ympäristön. Valitettavasti kaikilla hankkeessa olevilla nuorilla tätä ei koulussa ole ollut, vaan he ovat perusopetuksen ajan olleet joko koulukiusattuja tai muusta luokkaryhmästä eristäytyneitä joko omasta halustaan tai pakotettuina.

Meikäläistä metsästävässä -kuntoutus tuntui intensiivisenä ja pitkäkestoisena olevan osalle nuorista suorastaan kuin mittatilaustyönä tehty. Toisille nuorista kuntoutus vaikutti taas liian tiiviiltä ja muun elämän, kuten koulun ja harrastusten, yhteensovittaminen kuntoutuksen kanssa tuntui raskaalta. Tärkeää onnistumisen kannalta oli nuoren sitouttaminen hankkeeseen. Tätä tehtiin muun muassa keskustelemalla nuoren kanssa hänen omasta motivaatiostaan olla kuntoutuksessa ja antamalla mahdollisuus valita jatkotoimet.

5.2 Kotikäynnit

Alkuhaastattelun ja gas-tavoitteiden tekeminen kotikäyntien yhteydessä toimivat hyvin. Erityisesti gas-tavoitteissa nuorella oli aikaa miettiä itselleen sopivia tavoitteita, kun aihetta oli mietitty jo COPM -arvioinnissa ja omaohjaan kanssa kurssilla käydyssä keskustelussa. Kotikäyntien määrän tarve oli hyvin erilainen eri nuorilla. Ne nuoret, jotka pystyivät määrittämään itselleen selkeät konkreettiset tavoitteet, hyötyivät ehkä eniten kotikäynneistä.

Toisten nuorten kanssa ajankohtien sopiminen oli todella vaikeaa. Käyntiajankohtien sitominen tiettyihin päivämääriin rajoitti tapaamisten sopimista jonkin verran, tarpeet eivät välttämättä osuneet yksiin kalenterin kanssa. Kotikäyntien kohdalla asiakaslähtöisyyttä lisäisi joustavuus sekä käyntien määrässä että ajankohdissa.

Vanhemmille tehty alkuhaastattelu ei ollut virallinen kotikäynti vaan tehtiin nuoren kotikäynnin yhteydessä. Haastattelu oli sekä hankkeen että vanhempien oman tilanteen kannalta hyödyllinen.

Kotikäyntien hyvä puoli oli nuoren kohtaaminen rauhassa ja toisaalta myös mahdollisuus keskittyä hänen itsensä itselleen määrittämien tavoitteiden käsittelyyn. Kotikäynneillä pystyttiin myös syventämään kuntoutusjaksoilla käsiteltyjä asioita.

Nuorten kanssa työskentelyssä työntekijän tulee pystyä tekemään työtä myös tyyppillisen toimistotyöajan ulkopuolella, jotta nuorten koulunkäynti ei kärsi. Tämä tulee huomioida kustannusrakenteita miettiessä.

5.3 Laitosjaksot

Suunnitteluvaiheessa laitosjaksojen ajankohtia päätettäessä ei oltu ottaa huomioon nuorten koulua, kuten esim. koeviikkojen ajankohtia ja tämä vaikeutti osan nuorista sitoutumista hankkeeseen. Hankkeessa kokeiltiin sekä viiden päivän että kahden päivän laitosjaksoja. Erityisesti alkuun ryhmäytymisen kannalta viiden päivän jakso oli hyvä. Joitakin nuoria viiden päivän kuntoutus ei motivoinut, kun oma sosiaalinen elämä oli aktiivista kotipaikkakunnalla. Lyhyillä parin päivän jaksoilla nuorelta vaadittiin lyhyttä sitoutumista ja tällöin myös harjoitukset sujuivat hyvin. Toisaalta matkaväsymys saattoi pitkän matkustusajan vuoksi olla suuri. Nuorten palautteista kävi ilmi, että eniten olisi toivottu kuntoutuksen asettumista pitkille viikonlopuille. Tämä voi nuoren osallistumisen kannalta olla järkevintä, mutta vaatii normaalia laitosjaksoa enemmän rahallisia resursseja. Laitosjaksoja voidaan jatkossa yrittää myös jaksottaa osin loma-ajoille, jotta nuoren koulunkäynti ei kärsi. Toisaalta esimerkiksi kesälomaan liittyy monella nuorella kesätyöt ja sosiaalisen kanssakäymisen kannalta tärkeät harrastuksiin liittyvät leirit ja kurssit.

Erityisesti TAYS/TYKS ryhmä ryhmäytyi hyvin omalla jaksollaan. Tähän ryhmään kuului paljon nuoria, jotka olivat ennestään toisilleen vieraita. Jaksoilla iltojen vapaa-aika/kuntoutusta tukeva toiminta sitoutti nuoria positiivisesti kuntoutukseen. Nuoret tekivät yhdessä päätökset muutaman tunnin iltahjelmasta ohjaajan kanssa.

Kuntoutusjaksojen ohjelma noudatti hankehakemuksessa nimettyjä teemoja. Nämä pyrittiin tuomaan käytäntöön konkreettisesti ja erilaisia toiminnallisia menetelmiä käyttämällä. Koska ryhmien vaihdoissa pystyttiin tarjoamaan joustavuutta, pysyivät nuoret mukana koko kuntoutuksen ajan. Vain yksi nuori ei osallistunut viimeiselle laitosjaksolle, mutta hänkään ei halunnut lopettaa kuntoutusta kesken. Pitkä kuntoutusprosessi mahdollisti puuttumisen huomattuihin epäkohtiin nuoren elämässä tai esimerkiksi koulunkäynnissä.

Kuntoutuksen onnistumisen kannalta ryhmäytyminen on tärkeää. Tutun ryhmän kanssa päästään keskittymään asiaan aina uuden jakson alkaessa eikä aikaa tarvitse käyttää tutustumiseen ja turvallisen ilmapiirin luomiseen. Muutaman nuoren kohdalla, pääasiassa kouluasioiden vuoksi, tapahtuneet ryhmän vaihdot jaksoilla eivät kuitenkaan tuntuneet haittaavan prosessia, koska samanaikaisesti toinenkin nuori omasta alkuperäisestä ryhmästä oli vaihtajien joukossa tai nuori tunsu muuten ennestään vähintään jonkun uuden ryhmän nuorista. Lisäksi ohjaajat pysyivät koko ajan samoina, mikä helpotti nuoren keskittymistä varsinaiseen kuntoutukseen. Kun

ohjaaja tiesi nuoren tilanteen, nuoren ei tarvinnut kertoa tätä aina alusta alkaen uudestaan. Tällöin myös ryhmässä pystyi olemaan mukana ja osallistumaan, vaikka muut nuoret eivät olisikaan tietäneet kaikkea jonkun toisen nuoren asioista. Ryhmän toiminnan kannalta riitti, että ohjaajalla oli tuntuma nuorten elämässä vaikuttaviin tekijöihin. Kunkin nuoren kohdalla kuntoutusprosessi oli yksilöllinen, vaikka osa siitä tapahtuikin ryhmässä.

5.4 Nuorten atk-apuvälineet

Tietokoneita käytettiin hankkeessa kuntoutusohjelman toteutuksessa muutenkin kuin verkkokuntoutuksessa. Alun perin tarkoituksena oli harjoitella tiedon hakua itseään koskeissa asioissa kuten kouluvaihtoehtoissa tai työpaikkailmoitusten tutkimisessa. Samalla oli tarkoitus kannustaa nuoria käyttämään omalle näölleen sopivia apuvälineitä. Työllisyyttä ja opiskelua käsitelleellä laitosjaksolla mukana oli atk-ohjaaja antamassa tarvittaessa tietoa näppäinkomennoista tai neuvomassa muissa pulmatilanteissa.

Toisen ryhmän kanssa korjausta tarvittiin lähinnä työskentelyasentoihin, jotka paranivat jokaisella heikkonäköisellä nuorella heti fonttia kasvatettaessa. Toisen ryhmän kohdalla törmättiin useampaan tietokoneongelmaan. Kahdella nuorella uudet tietokoneet oli toimitettu nuorelle ilman apuvälineitten lopullista asennusta. Näissä koneissa nuoren tarvitsemat apuvälineet kuten puhesyntetisaattori tai pistenäyttö eivät toimineet, koska suurennus- tai ruudunlukuohjelman asetuksia ei oltu muutettu niin, että puhe- tai pistenäyttötuki kyseiseen apuvälineeseen olisi otettu käyttöön. Toisessa tapauksessa puute johtui käyttöjärjestelmätason ajuriongelmaasta, joka johti koko koneen uudelleenasetukseen.

Yhdellä nuorella uuden koneen näyttö oli peilaava aiheuttaen käyttäjälleen liikaa häikäisyä. Kyseisellä nuorella tietokonetta myönnettäessä ei ollut huomioitu hänen muuttuvaa näkötilannettaan ja tarvittavia apuvälineitä. Tämän vuoksi nuorelle kirjoitettiin suositus atk-apuvälinekartoitukseen.

Toisen nuoren tilanteessa koko apuvälinepaketti oli vanhentunut, eikä siinä olevilla apuvälineillä pystynyt enää opiskelemaan. Tämä kävi ilmi, kun nuori pyysi apua näppäinkomennoissa saadakseen suoritettua pyydetty tehtävät. Myös hänelle kirjoitettiin suositus atk-apuvälinekartoitukseen hakeutumista varten opiskelussa tarvittavien apuvälineitten saattamiseksi ajan tasalle.

Kolmella nuorella välttämätön suurentava apuvälineohjelma oli poissa käytöstä erilaisten käyttöön liittyvien ongelmien vuoksi. Vaikeasti heikkonäköinen nuori ei ollut saanut käytönopetusta ja koitti siksi selvittää kokonaan ilman ohjelmaa. Hänellä ohjelmaa ei myöskään oltu asennettu ollenkaan oppilaitoksen koneeseen. Kahden muun lievemmin heikkonäköisen ongelmana oli niin ikään käytönopetuksen puuttuminen, eli ohjelma oli käytössä niillä asetuksilla, joilla se tulee asennuksen jälkeen, mutta kumpikaan nuorista ei osannut itsenäisesti mukauttaa ohjelmaa omia tarpeitaan vastaavaksi tai tehdä näppäinkomennoilla/hiirellä tarvittavia muutoksia käytettävien sovellusten muuttaessa näkymää. Tämä oli johtanut siihen, että esimerkiksi sovelluksen taustaväriin muuttuminen nuoren näkötilanteeseen sopimattomaksi kuitattiin poistamalla ohjelma käytöstä ja kysymällä kaverilta, mitä pitää tehdä. Näille kolmelle pyydettiin erillisellä lausunnolla käytönopetusta koti- tai opiskelupaikkakunnalla tapahtuvana koulutuksena.

Yhteensä seitsemän nuoren kohdalla atk-apuvälineiden kunto johti jatkotoimenpiteisiin. Näistä epäkohdista ilmoitettiin myös Kelaan, sekä hoidettiin nuorten asiat kuntoon.

5.5 Verkkokuntoutus

Säännöllisenä aikana toimiva verkkokuntoutus kilpailee nuoren elämässä jo olemassa olevien sosiaalisten medioiden kanssa. Nuoren tuleekin olla hyvin sitoutunut verkkotyöskentelyyn ja kokea hyötyvänsä siitä. Tällöin hän on myös valmis käyttämään siihen aikaansa. Oma hankkeemme osoitti, että ne nuoret, jotka ovat yksinäisempiä ja joilla on ikäkavereita kotipaikkakunnalla muita vähemmän, sitoutuivat verkkotapaamisiin parhaiten.

Nuoret kokivat verkon käytön liian koulumaiseksi, vaikka tehtävät sisällöltään saivatkin nuorilta kiitosta. Hyvänä asiana koettiin myös oppimisalustan käytön opetus ja sinne tiedostojen siirron opettelu. Tämä on tärkeää jatko-opintojen kannalta, koska Moodle-alusta on monessa oppilaitoksessa käytössä.

Verkkoalustan käyttökoulutus osoitti nuorten tietokonetaidot tai heikkoudet lähinnä apuvälineiden käytön osalta. Chat keskustelussa mukana pysyivät parhaiten nuoret, joilla oli oman näkötilanteensa kannalta riittävät apuvälineet käytössä. Muiden kohdalla tilanteeseen pystyttiin puuttumaan ja ohjaamaan sekä rohkaisemaan oikeiden apuvälineiden löytymisessä ja käytössä. Näkövammaisen nuoren elämässä ja erityisesti työllistymisessä tekniset taidot korostuvat muita nuoria enemmän. Positiivista olikin huomata verkkokeskusteluissa nuorten kirjoitusnopeuksien kehittyminen.

Verkkoalustan käytön jatkoa mietitään edelleen: jatketaanko tällaisella alustalla vai onko järkevämpää siirtää toteutus kevyemmälle rakenteelle. Alustaa voisi käyttää vapaamuotoisten ryhmien ohjauksessa järjestöpuolella tai kuntoutuksessa etäohjauksessa esimerkiksi kuntoutusjaksojen välillä tai kuntoutuksen tulosten arvioinnissa. Päätökset jatkosta tehdään loppukevään ja kesän 2012 aikana. Moodlen parhain puoli on ollut juuri kirjautuminen ja omalla nimellä toiminta. Toisaalta myös kaikki keskustelut on pystytty siirtämään alustalta pois niin, etteivät nuoret näe muiden keskusteluja jälkikäteen. Ohjauksen kannalta tärkeää on ollut myös aikuisen rooli keskustelun avaajana ja lopettajana. Toisaalta Moodlen käytön heikkous "vapaassa" käytössä ilman kiinteitä ryhmiä saattaa olla juuri sen edellyttämä kirjautuminen palveluun. Lisäksi opiskelutarkoituksiin suunniteltu Moodle sisältää paljon muitakin osioita kuin vuorovaikutteisen chatin. Kaiken muun materiaalin joukosta voi linkkiä chatiin olla jopa vaikea löytää. Alustalla olevat tekstit ja linkit voidaan ottaa osaksi chatteihin kuuluvia tehtäviä, mutta muuten niihin tutustuminen jää kunkin oman aktiivisuuden varaan. Jos verkko-ohjaus painottuu chatiin, on Moodle pelkästään sitä tarkoitusta varten liian laaja ja vaikea hahmottaa.

5.6 Asiakasnäkökulman toteutuminen

Hanke keskittyi etsimään jokaisen nuoren omia vahvuuksia ja toiveita omasta elämästä. Kotikäynnit toteutettiin nuoren omien toiveiden ja tavoitteiden pohjalta. Nuorten toiveita toteutettiin myös kuntoutuskurssien iltahjelmassa. Nuorten tavoitteista nousseita asiasisältöjä otettiin osaksi laitospäätyjaksojen ohjelmaa.

Laitosjaksoilla joidenkin teemojen käsittelyssä ja käytännön harjoituksissa ryhmä jaettiin kahtia. Esimerkiksi käytännön taitojen kuten keittiötaidot tai liikkuminen jakoperusteena saattoi olla nuoren näkötilanne. Näönvaraisesti toimivat omana ryhmänään ja enemmän tunto- ja kuuloaistia käyttävät nuoret omanaan. Toisaalta ryhmäjaon perusteena saattoi olla myös nuoren opiskeluaste tai jatkosuunnitelmat koulutuksen suhteen kuten lukio tai ammatilliset opinnot. Näin pystyttiin antamaan nuorelle enemmän hänen tarpeisiinsa vastaavaa kuntoutusta ja tietoa.

Omaohjaajan vaihtaminen ohjaajaparin kesken mahdollisti nuorelle hänen omista lähtökohdistaan tai tavoitteisiin suhteutettuna parhaan mahdollisen kuntoutuksen. Ohjaajaa vaihdettiin hyvin pitkälti ohjaajien oman osaamisen mukaan. Vaihtamisella saatiin myös tasapainotettua ohjaajien keskinäistä työmäärää nuorten tavoitteiden tasojen ja myös kotikäyntien määrän ollessa hyvin erilaisia. Omaohjaajan vaihtuminen kuntoutuksen aikana oli mahdollista, koska tiiviiden laitosjaksojen aikana kumpikin ohjaajista tuli nuorelle yhtä lailla tutuksi ja ohjaus päästiin joka kerta aloittamaan edellisestä tilanteesta jatkaen. Jotta ohjaajan vaihtuminen oli toimiva ratkaisu, tarvittiin myös tiivistä yhteistyötä ja tietojen vaihtoa ohjaajien välillä. Sitä vastoin täysin uuden ihmisen tai vain pintapuolisesti nuoren tuntevan ihmisen siirtäminen ohjaajan rooliin ei todennäköisesti johda hyvään vuorovaikutukseen, vaan tapaamisesta kuluu tällöin suuri osa tutustumiseen ja luottamuksen rakentamiseen.

5.7 Ohjaajan rooli kuntoutuksessa

Näkövammaisen nuoren ohjaajana toimiminen vaatii luottamuksellista suhdetta, joka syntyy vain riittävän usein ja pitkällä aikavälillä tapahtuneiden kontaktien kautta. Ohjaajan roolina on olla toisaalta itsenäisyyden tukija ja kannustaja sekä toisaalta realiteettien hyväksyjä ja sitä kautta rajojen asettaja. Ohjaaja antaa tietoja, sanoittaa tunteita, kyseenalaistaa itsestäänselvyyksiä ja haastaa nuoren pohtimaan asioita uudenvälisistä näkökulmista tarjoamatta kuitenkaan valmiita ratkaisuja. Onnistuneet päätökset ja pitkälle vaikuttavat teot lähtevät nuoresta itsestään. Joskus oikean polun löytäminen vaatii virheaskelaita ja oppimista ”kantapään kautta”. Kun nuori saa itse osallistua oman elämänsä ratkaisuihin, on hänen mahdollista oppia valinnoistaan ja tarvittaessa muuttaa suuntaa.

5.8 Nuorten arviot kuntoutuksesta

Viimeisen laitosjakson loppuksi tekemiensä lukujärjestysarviointien perusteella nuoret pitivät pitkistä, 5 vuorokauden jaksoista, jolloin sai rauhassa perehtyä käsiteltäviin aiheisiin ja oli iltaisin myös vapaa-aikaa toisten nuorten kanssa. Joihinkin osioihin, kuten työhakemuksen tekoon ja kuvitteelliseen työhaastatteluun olisi haluttu käyttää enemmänkin aikaa. Monet pitivät käytännön harjoituksista ja yhdessä tekemisestä, kuten ruuan laitosta. Kuntoutuksen ohjelma oli monipuolista

ja eri nuoria kiinnostivat eri asiat. Joillekin tärkeimmäksi nousivat koulutukseen ja työllisyyteen liittyvät asiat, joillekin merkittävintä oli sosiaalisten taitojen harjoittelu ryhmässä. Osa asiakokonaisuuksista oli joillekin nuorille ennestään tuttuja eivätkä ne siksi jaksaneet kiinnostaa. Nuorten antamista palautteista käy ilmi, että he ovat jo melko hyvin oppineet refleктоimaan omia ajatuksiaan, kokemuksiaan ja mielenkiinnonkohteitaan. Nuorten itse rakentamissa kuvitteellisissa kurssilukujärjestyksistä löytyy asiasisältöjen lisäksi tunnetiloja, kuten epävarmuutta, itsevarmuutta, kiukkua, iloa ja hämmennystä.

Loppuhaastattelun yhteydessä saadut nuorten arviot hyödyllisimmän ja tarpeettomimman kurssiohjelman suhteen eivät välttämättä olleet yhteneviä toisten nuorten arvioiden kanssa. Joku koki käytännönläheiset ruuanlaittamiset ja kaupassakäynnit hyödyllisimmiksi, joku toinen piti näitä turhimpina. Jonkun mielestä oli tärkeätä oppi asioita omassa arkiympäristössä, kuten pankkikortilla maksamista, monet valitsivat tärkeimmäksi asiaksi pitkät laitosjaksot, jolloin sai harjoitella asioita yhdessä toisten nuorten kanssa. Myös työllisyys- ja koulutusasioiden pohdinnan moni koki hyödyllisenä.

5.9 NKL sisäinen arviointi

Hankkeen arviointitilaisuuteen osallistuneiden työntekijöiden mukaan pitkä kuntoutusprosessi nuoren kohdalla oli hyvä asia hankkeessa. Nuoren on vaikea määrittää omia tarpeitaan, ja hän tarvitsee aikaa näiden tuottamiseen. Toisaalta tärkeää on ollut myös luottamuksellisen suhteen syntyminen omaohjaajiin, jolloin omaohjaaja on pystynyt havainnoimaan nuoren elämän sujumista. Myös kotikäyntien on todettu vahvistavan tämän suhteen syntyä ja nuoren tarpeiden näkemistä. Tärkeäksi on koettu, että hankkeessa on pystytty aidosti kuuntelemaan nuorta ja toimimaan sen mukaan. Myös ryhmässä toimiminen on tärkeää kuntoutuksen kannalta. Nuori vertaa itseään muihin, mutta toisaalta myös oppii muilta nuorilta. Ryhmämuotoisuus nähtiin hyväksi myös nuoren vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta.

Hankkeessa mukana olleet työntekijät kokivat, että heidän tekemänsä työ nuoren kanssa on saanut aikaan jonkinlaisen prosessin alkamisen nuoren elämässä. Koko kuntoutuskaaren nuoren kanssa olleet pystyivät myös näkemään joissakin nuorissa tapahtuneen muutoksen. Todettiin, että vaikka liikkumistaidon ohjauksen tilanne kentällä on tällä hetkellä huono ja nuori ei välttämättä saa ohjausta omalla kotipaikkakunnallaan, on tärkeää että hankkeessa käytiin läpi nuoren kanssa liikkumista ja kehon hahmottamista ja kannustettiin tätä kautta nuorta kiinnostumaan itsenäisestä liikkumisesta.

Kuntoutuksen tavoitteisiin nähden hankkeessa mukana olleiden ikäryhmä todettiin hyväksi. Kuntoutuksen tulisi auttaa nuorta hänen mieltiessään, miten saada tarvittavat elämän eväät ja taidot itselleen. Nuoren saaminen kuntoutukseen on vaikeaa ja tämän eteen tulee tehdä töitä. Nuoren lähteminen kuntoutukseen vaatii henkilökohtaista kontaktia nuoreen tai tämän vanhempaan. Hyvänä asiana koettiin, että tähän on hankkeen markkinoinnissa pystytty panostamaan ja nuoria on saatu mukaan kuntoutukseen. Tulee muistaa, että tarve kuntoutukseen tulee harvoin nuorelta itseltään.

Lievästi heikkonäköisten nuorten mukana olo hankkeessa on ollut positiivista, koska monella heikkonäköisellä näön ongelmat alkavat näkymään vasta yläasteikäisenä ja nuori ei ole ehkä osallistunut mihinkään kuntoutukseen kouluaikaanaan. Hanke on korostanut nuoren roolin muuttumista aktiiviseksi toimijaksi objektista subjektiksi.

Koska mm. aikuisten aluesihteerin tapaaminen on kiinni nuoren omasta aktiivisuudesta, koettiin hyväksi että nuoret ovat hankkeessa tutustuneet aluesihteerihin ja saaneet konkreettista tietoa, millaisissa asioissa heidän kannattaa kääntyä aluesihteerin puoleen. Hyvä asia oli myös, että nuori on voinut kuntoutuksen aikana tavata aluesihteerin tai muun erityistyöntekijän (esim. työllisyysneuvojan) kahden kesken nuoren omista tarpeista lähtien. Koettiin, että nuori on hankkeen aikana ylipäätään oppinut eri näkövammaisverkostojen toiminnan ja kuka on oikea taho auttamaan erilaisissa elämän solmukohtissa tulevaisuudessa. Silmälääkärin konsultoiva rooli hankkeessa koettiin hyvänä.

Kuntoutuksen päällekkäisyyttä Näkövammaisten koulun kymppiluokan ohjauksen kanssa ei pidetty hyvänä asiana. Yhteistyökuvioista olisi pitänyt sopia paremmin. Hankkeen päätyminen herättää myös pelkoa; Miten seuranta kuntoutuksen jälkeen voidaan hoitaa? Tippuuko nuori tyhjän päälle kuntoutuksen jälkeen? Toisaalta kysymyksiä herätti myös, milloin nuori ehtii kuntoutua, kun koulu vie nuoren aikaa niin paljon.

Meikäläistä metsästämissä hanke on tuottanut uudenlaista yhteistyötä NKL:n sisällä. Hyvä asia on ollut, että nuoren asioiden saumaton hoitaminen on ollut ykköstavoitteena. Käytännössä tämä on lisännyt myös tietoa NKL:n sisällä siitä mitä muut yksiköt tekevät tai mitkä ovat toisten osaamisalueita.

5.10 Sairaaloiden kuntoutusohjaajien haastattelu

Hankkeen päätteeksi haastattelimme keskussairaaloiden kuntoutusohjaajia, jotka työskentelevät nuorten kanssa. Osan kanssa olimme tehneet hankkeen aikana yhteistyötä joko kuntoutukseen alkaessa tai erilaisissa nuoren elämää koskevissa asioissa ja kaikki olivat tutustuneet hankkeeseen ainakin kuntoutusselosteita lukemalla. Osa kuntoutusohjaajista ohjasi oman alueensa nuoria Meikäläistä metsästämissä –kuntoutukseen.

Kuntoutusohjaajat korostivat, että erityisesti nuoren kohdalla yhteyden ottaminen vaatii sitä, että työntekijä ja asiakas ovat oppineet tuntemaan toisensa.

Kuntoutusohjaajat tekevät tiivistä yhteistyötä erityisesti Jyväskylän näkövammaisten koulun (JNK) kanssa. Peruskoulun päätyttyä yhteistyö jatkuu NKL:n lasten- ja aikuisten aluesihteerien kanssa sekä esim. NKL:n koulutuspoliittisen suunnittelijan ja työllisyysosaston kanssa. Moni kuntoutusohjaaja koki kuitenkin yhteistyön olevan riittämätöntä. Peruskoulun päätyttyä kukaan ei ota nuoren ohjausvastuuta ja tässä tilanteessa moni nuori saattaa pudota kaikkien tukiverkkojen ja palvelujen ulkopuolelle. Yhteistyöpalavereita alueen nuorten asioissa toivottiin jatkettavan myös oppivelvollisuuden päätyttyä. Asiakastietojen jakaminen on mahdollista, jos siihen pyydetään ja saadaan nuoren lupa. Usein moniammatillinen pohdinta voisi auttaa vaikean tilanteen yli. Ongelma on se, että aloitteenteko jää nuoren tai hänen perheensä vastuulle eli mitään säännöllistä

tapaamista ei enää JNK:n jälkeen ole. Pitkäkestoisen kuntoutusprosessin aikana, kuten nyt Meikäläistä metsästävässä –hankkeessa, luonteva yhteydenpito mahdollistuu ja kannattelee nuorta haastavassa elämänvaiheessa.

Kuntoutusohjaajat totesivat, että nuorille on aiemmin ollut aika vähän kuntoutusta tarjolla. Kaikki haastatellut kuntoutusohjaajat kokivat nuorille suunnatun kuntoutuksen erittäin tarpeelliseksi erityisesti siinä vaiheessa kun JNK:n säännöllinen tuki päättyy nuoren siirtyessä kohti toisen asteen lukio- tai ammatillisia opintoja. Monen nuoren asioista ei ole mitään tietoa useaan vuoteen ja monesti olisi parasta, jos ongelmiin voitaisiin puuttua heti. Jatko-opintopaikan saaminen ja kodin ulkopuolisessa elämässä kiinni pysyminen olisivat jokaiselle nuorelle elintärkeitä asioita. Kuntoutuksen aikana tärkeinä opeteltavina asioina kuntoutusohjaajat mainitsivat mm. omatoimisuuden lisäyksen ja käytännön asioiden hoitamisen itsenäisesti. Sosiaalisten taitojen vahvistuttua nuori oppii esittämään sekä itsensä että asiansa rohkeasti ja selkeästi. Vahvistuneella itsetunnolla varustettu nuori ei häpeä näkövammaansa ja yritä salata sitä mutta ei myöskään lannistu sen edessä. Kuntoutuksen avulla nuori voitaisiin saada käyttämään sekä apuvälineitä että avustajapalveluita aktiivisesti ja näin uskaltamaan toteuttaa haaveittensa mukaista elämää. Esim. vapaa-ajanavustajien kanssa käy usein niin, että nuori ei keksi, mitä tämän kanssa voisi tehdä ja saatu palvelu jää siksi käyttämättä. Tiivis ohjaus ammatinvalinta- ja koulutusasioissa on tarpeen myös 9. luokan jälkeen. Lisäksi käytännön taitojen opettelu, kuten rahankäytön pohdinta, pankkikortin ja erilaisten automaattien käyttäminen yhdessä nuoren kanssa olisi oleellista itsenäisen elämän kannalta. Myös harrastuksiin ohjaaminen olisi tärkeää.

Ongelmana nuorten ohjauksessa on usein epäselvä työnjako (mikä kuuluu kullekin ammattiryhmälle ja organisaatiolle) ja resurssipula. Osalla alueista ei ole esim. tarpeeksi päteviä liikkumistaidonohjaajia edes yksityisellä sektorilla. Yksi kuntoutusohjaajista ehdotti, että myös liikkumistaidon ohjaus voisi joskus tapahtua nuorten ryhmässä, jolloin voitaisiin samalla opetella pankkikortilla maksamista ja muita tärkeitä arkielämän taitoja. Nuorten kohtaaminen vaatii joka tapauksessa usein aikaa ja useita tapaamisia, jotta luottamus pääsee syntymään. Kuntoutusprosessin jatkuessa riittävän pitkään tämäkin mahdollistuu. Yksi kuntoutusohjaajista kertoi, että moni nuori ei mielellään lähde yksilöllisille kuntoutusjaksoille vaan on kiinnostunut osallistumaan kuntoutukseen, joka tapahtuu omien ikätovereiden kanssa.

Meikäläistä metsästävässä - kuntoutuksen hyväksi puoliksi kuntoutusohjaajat mainitsivatkin mm. sen, että kyseessä oli pitkäkestoisen prosessi, johon sisältyi useita tapaamisia sekä kursseilla että henkilökohtaisina ohjauksikäynteinä. Nuorille on hyväksi päästä sekä toisten nuorten pariin, jolloin vertaistuki mahdollistuu, että henkilökohtaisiin tapaamisiin, jolloin voidaan keskittyä nuoren asioihin arkiympäristössä ja todellisissa tilanteissa. Toisaalta tiivis kuntoutus ja viikon pituiset laitosjaksot aiheuttivat joillekin, erityisesti lukiota käyville nuorille, vaikeuksia koulutöiden järjestelyssä. Työskentely nuorten kanssa on parhaimmillaan silloin, kun ollaan tultu tutuiksi ja nuoren on helppo luottaa ohjaajaan. Tämä ei ole mahdollista, jos tapaamiset ovat kertaluonteisia. Parasta kuntoutuksessa kuntoutusohjaajien mielestä oli se, kun nuori saatiin pienellä avustuksella itse hoitamaan omat asiansa, jotka koskivat esim. apuvälineiden uusimista tai kouluun liittyviä järjestelyjä. Oman vastuun korostaminen ja omatoimisuuteen ohjaaminen auttavat nuorta jatkossakin. Oma näkötilannetta pitäisi pystyä pohtimaan niin, että nuori uskaltaisi olla rohkeasti ja nöyristelemättä näkövammaisen. Näkövamma

osana identiteettiä ja positiivista minäkuvaa ei ole itsestään selvä asia. Monesti käsittelemättömät asiat aktivoituvat kriiseiksi koulun nivelvaiheissa, kun siirrytään toiseen asteen koulutukseen tai työelämään tai omaan asuntoon. Nuori ei ole osannut pitää huolta apuvälineitensä ajantasaisesta kunnosta tai kehdannut käyttää niitä. Lisäksi ihmissuhteiden solmiminen voi olla vaikeaa. Kuntoutuksessa painotettuja sosiaalisia teemoja vuorovaikutustaitoineen ja itsetunnon kehittymisineen toivottiin aloitettavan käsittelemään jo varhaisnuoruudessa ja jatkaa pidempään.

Henkilökohtaiseen ohjaukseen ja yhteydenpitoon joku kuntoutusohjaajista tarjosi ”nettitökkäämistä”, koska se on nuorille luonteva viestintämuoto. Muistuttaminen paikkakunnalla tapahtuvista nuorten kokoontumisista, harrastuksista yms. voi houkutella nuoria kodin ulkopuolelle ja ikäistensä pariin. Kuntoutuksen jälkeen nuoret on hyvä ohjata esim. NKL:n nuorten vapaa-ajantoimintaan ja tarpeen mukaan erilaisille yksilöllisille jaksoille aikuisten kuntoutukseen. Kuntoutusohjaajat kokivat, että kehitettyä kuntoutusmallia voisi olla hyödyllistä soveltaa myös muihin vammaaryhmiin.

6. POHDINTA

6.1 Nuori kuntoutuja

Nuoruuden määritelmä ei ole yksiselitteinen. Nuorisotyölaki määrittää nuoren alle 29-vuotiaaksi. Lastensuojelulaissa lapseksi lasketaan alle 18-vuotiaat ja nuoriksi 18–20-vuotiaat. Työvoimahallinnossa nuoriin kohdistetut toimenpiteet on tarkoitettu 17-25-vuotiaille. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa kun täyttää nuori täyttää 15-vuotta ja täysi-ikäisyys koittaa 18-vuotiaana. Nuoruuden voidaan katsoa alkavan yläkouluun siirryttäessä. Nuoren kuntoutuksen kannalta ikä ei välttämättä ole paras kriteeri, vaan tätä tärkeämmäksi nousevat asiat, joita nuoren elämään suoranaisesti liittyy. Nuoren kuntoutuksen tulisi sijoittua vaiheeseen, jolloin itsenäistyminen alkaa olla ajankohtaista ja nuori rakentaa minäkuvaansa kohti nuoren aikuisen identiteettiä. Ikäryhmän määrittäminen on vaikeaa myös, koska näkövammaisen nuoren kohdalla fyysinen ikä ei välttämättä ole sama kuin nuoren kehitystaso tai nuoruuden asioita prosessoidaan hieman muita nuoria myöhemmin.

Lisäksi tulee huomioida, että näkövammaisella nuorella pidennetty oppivelvollisuus tai perusopetuksen jälkeen käytävät lisäluokat tai valmentavat linjat saattavat pitkittää itsenäistymisprosessia. Näkövammaisten on todettu olevan myös muuta väestöä pitempään perheessään lapsen asemassa, joka myöhästyttää itsenäistymisprosessia ennestään (Näkövammarekisterin vuosikirja 2010). Nuoren kuntoutumisen kannalta olennaisia asioita ovat myös jatko-opintojen tai ammatinvalinnan miettiminen sekä peruskoulun että toisen asteen jälkeen ja työpaikan löytäminen. Huono näkö tai näönpuute ovat saattaneet aiheuttaa myös muita ongelmia, kuten oppimisvaikeuksia, koska tilannetta ei ole ajoissa huomioitu.

Näkövammaisen nuori alkaa pohtia omaa vammaansa ja näkemisen tasoaan miettiessään tulevaisuutta, jolloin myös näkövammaisen identiteetin tukeminen on tärkeää. Nuoruuteen liittyy vahva halu olla muiden kanssa samanlainen, mikä esimerkiksi ei tue apuvälineiden käyttöä. Näkötilanteen konkreettisuus tulee esille

viimeistään kavereiden saadessa mopo- tai ajokortin ja pojilla armeijan kutsuntojen aikaan. Omaa näkötilannetta nuori pohtii myös opiskelualaa miettiessä: onko näön puolesta mahdollisuutta työllistyä valitsemallaan alalla. Kiinnostus toisia kohtaan kasvaa ja nuori alkaa ajatella itseään seurustelusuhteessa. Näkövammaisen nuori miettii, mistä löytää itselleen sopivan seurustelukumppanin "silmäpelin" puuttuessa tai siirtääkö hän näkövammaansa mahdollisille lapsilleen tulevaisuudessa. Erityisesti tyttöjä pohdituttaa ulkonäköasiat.

Heikkonäköisen nuoren näkötilanne on harvoin vakaa. Näkö vaihtelee tilanteen, sääolojen, vuodenajan, valon määrän, olosuhteiden, paikan yms. mukaan, mikä vaikeuttaa nuoren omien vahvuuksien ja taitojen sekä toisaalta myös omien rajojen löytämistä ja tunnistamista. Sama nuori voi olla toisessa tilanteessa tai olosuhteessa hyvinkin näkevä ja pärjäävä, kun taas toisessa tilanteessa hän tarvitsee ulkopuolista apua tai apuvälineitä selvitäkseen.

Nuori alkaa myös miettiä omia taitojaan suhteessa itsenäisen elämän aloittamiseen ja saattaa tarvita tässä enemmän tukea moniaistisen toiminnan, käsien käytön ja tuntoaistin harjoittamiseen. Erityisesti pojilla nopeiden kasvupyrähdysten vuoksi jo aiemmin opitut taidot saattavat olla heikosti käytettävissä oman kehon koordinaation ja hahmottamisen puutteiden vuoksi.

6.2 Nuoret kuntoutusryhmänä

Koska nuoren elämän päätehtävä on koulunkäynti, vaaditaan nuoren kanssa työskentelevältä kuntoutusohjaajalta tms. joustoa työajoissa esimerkiksi kotikäyntien järjestämisen kannalta. Myös laitosjaksojen kanssa tulee huomioida ainakin lukion koeviikot ja ylioppilaskirjoitukset, jotta nuori pystyy näihin tarvittaessa osallistumaan. Kuntoutusohjaajalla tulee olla kyky mennä nuorten juttuihin mukaan, mutta pysyä kuitenkin työntekijänä. Nuori vastaa usein vain siihen kysymykseen, joka esitetään ja omia tavoitteita tai elämän haasteita voi olla vaikea verbalisoida. Nuoren puheista tulee pystyä välillä ymmärtämään asioita, joita ei ole varsinaisesti ääneen sanottu. Nuori on usein lyhytjänteinen ja elää vain tässä hetkessä. Tulevaisuuden suunnittelua ei välttämättä osata sitoa nykyhetkeen ja motivaatio kuntoutuksessa voi vaihdella nopeasti. Tämän vuoksi nuoren kuntoutuksessa kannattaa suosia erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja yrittää harjoitella monia asioita käytännössä. Nuorelle tulee myös antaa mahdollisuus sanoa mielipiteensä ja tehdä omia valintoja itseään koskevissa asioissa.

Nuorelle puhutaan suoraan eikä vanhemman kautta. Kun nuoreen suhtaudutaan kunnioittavasti ja hänen mielipiteitään arvostetaan, hänelle samalla annetaan vastuuta omasta toiminnastaan. Nuori tulee kohdata hänen omana itsenään. Työntekijöiltä tämä vaatii hyviä vuorovaikutustaitoja ja tilanneälyä.

Nuoren saaminen mukaan kuntoutukseen vaatii työtä, joten markkinointiin ja mainostamiseen pitää panostaa. Kuntoutuksen oikea-aikaisuus on tärkeää ja erityisesti tämä koskee nuorta. Yläasteikäisellä oma koti voi tuntua vielä kovin kaukaiselta asialta. Sen sijaan vuorovaikutustaidot ja oman identiteetin kasvun tukeminen tarvitsevat vahvistusta. Koska nuoren elämässä tapahtuu jatkuvaa kehitystä ja tilanteet muuttuvat nopeasti, myös kuntoutusprosessin tulisi olla joustava. Muutoksiin reagoiminen ja kuntoutuksen sovittaminen kulloinkin

ajankohtaisina oleviin teemoihin vaatii ohjaajiltakin valppautta ja taitoa mukauttaa omaa toimintaansa.

6.3 Tavoitteiden toteutuminen

Hankkeelle asetetut kolme perustavoitetta ”nuoren itsenäinen hyvä elämä, toimivan alueverkoston luominen sekä nuoren osallisuus ja vastuullisuus omasta elämästään” ovat olleet hankkeen toteutuksessa ja kurssisisältöjä suunniteltaessa työntekijöiden mielessä. Hankesuunnitelmaa noudatettaessa on tehty toimenpiteitä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Kuntoutuksen päättyessä on huomattu joidenkin nuorten konkreettisten tavoitteiden toteutuneen: nuori on saanut opiskelupaikan, sosiaaliset ja itsenäisen elämän ja arjen taidot ovat vahvistuneet, apuvälineitä on otettu käyttöön aiempaa aktiivisemmin jne. Nämä kaikki konkreettiset tavoitteet palvelevat myös ylätavoitteina olleita itsenäistymistä ja verkostoitumista. Toisaalta nuorella prosessi jatkuu edelleen eikä pääty, vaikka kuntoutus onkin jo päätynyt. Kuntoutuksen avulla moni nuorista on saanut lisää välineitä käsitellä elämänsä haasteita ja tarttua niihin. Joillakin ratkaisujen löytäminen vie pidempään kuin toisilla ja uudet elämäntilanteet haastavat jokaista nuorta uusiin valintoihin ja tekoihin.

Nuorille on koko kuntoutuksen ajan korostettu, että heiltä voidaan ja on oikeutettua vaatia samoja asioita kuin näkeviltäkin nuorilta ja että riittävin apuvälinein varustettuna heillä on myös kaikki mahdollisuudet täyttää nämä odotukset ja onnistua siinä missä muutkin. Nuorten kanssa on käsitelty paljon oman näkövammatietouden merkitystä ja mietitty millaisissa tilanteissa ja miten hänen tulee pystyä siitä kertomaan (uusi oppilaitos, kaverit, pääsykokeet, työharjoittelu, työpaikka). Näiden asioiden voidaan katsoa vastaavan myös hankkeen tavoitteeseen nuoren osallisuuden lisäämisestä. Konkreettisesti tulokset ovat näkyneet nuoren valmistautuessa ylioppilaskirjoituksiin ja pääsykokeisiin. Toivottavasti tämä kantaa myös pidemmälle muihin elämässä eteen tuleviin tilanteisiin.

Nuorten omat tavoitteet asetettiin koko kuntoutuksen ajaksi. Nuoret toteuttivat arjessaan sovittuja tavoitteita ja tehtäviä (esim. itsenäinen liikkuminen, kaupassa käyminen, kavereihin yhteyden pitäminen, uusiin ihmisiin yhteyden ottaminen jne.) Nuorten tavoitteita pohdittaessa on kävi ilmi, että varsinkin pääkaupunkiseudun ja Pirkanmaan ulkopuolella liikkumistaidon ohjauksen puute vaikeuttaa nuorten siirtymistä itsenäiseen elämään. Vaikka päätös olisi voimassa ja rahoitus kunnossa, ei päteviä, alueellisia liikkumistaidonohjaajia ole tarpeeksi käytettävissä. Sama ongelma on vapaa-ajan avustajien kohdalla. Sopivia, mielellään itsekin vielä nuoria ja samaa sukupuolta olevia (jotta esim. uimahallikäynnit mahdollistuisivat) vapaa-ajan avustajia oli monesti vaikea löytää. Toisinaan ongelmaa aiheutti myös se, ettei nuori keksinyt mitä avustajan kanssa voisi tehdä.

Sosiaalisia tilanteita on vaikea harjoitella ”rakennetuissa” kurssitilanteissa, mutta erilaisia harjoitteita tehtiin joka tapauksessa paljon, jotta normaalielämässä tilanteet sujuisivat paremmin. Kurssilla yritettiin luoda sellaisia harjoitteita, että vuorovaikutuksesta olisi tullut nuorelle positiivinen kokemus, jotta nuori pystyi aktivoimaan näitä taitoja nuortenleireillä, koulupäivien aikana tai muissa todellisen elämän tilanteissa. Kurssijaksoilla monesti parasta kuntoutusta olivat itsenäiset selviytymiset julkisilla kulkuneuvoilla kurssipaikoille junanvaihtoineen ja avun

pyytämisineen, tapaamisten sopiminen ja niistä huolehtiminen ohjaajan kanssa (parhaimmillaan ilman vanhempien apua). Monen kohdalla myös vapaa-ajan ohjelma yhdessä uusien tuttavien kanssa kuten myös yhteydenpito kurssin muihin nuoriin kurssijaksojen väliajoilla oli tarpeellista vuorovaikutustaitojen harjoittelua.

6.4 Mittausten toimivuus ja hyödyntäminen

6.4.1 COPM

COPM-arviointi mittasi koko kuntoutuksen ajalta nuoren itsensä haluamissa asioissa muutosta lähtötasosta kuntoutuksen lopputasoon. Nuori saattoi tammikuun jaksolla antaa itselleen lähtöpisteitä huomomman pisteet, koska oli sitä mieltä, ettei hallinnut vielä kaikkea tavoitteen sisällä pitämiä asioita. Tämä osoitti, että nuoren oma ymmärrys tavoitteen sisällöstä oli kasvanut. Hän oli kyennyt pilkkomaan tavoitteen pieniin osiin ja miettimään, mitä asioita hän kokonaisuuden kannalta oli oppinut. Toisten nuorten tavoitetaso oli noussut hankkeen aikana ja he halusivat tavoitella parempaa tulosta, kuin mitä olivat alun perin ajatelleet. Lisäksi monilla nuorilla olivat taidot ja selviytyminen myös parantuneet aiemmasta arviosta. Sekä taitojen että toisaalta oman arviointikyvyn parantuminen voidaan nähdä myönteisenä tuloksena kuntoutuksen vaikuttavuudesta, Näiden asioiden tiedostaminen auttaa nuorta myös pohtimaan sitä, mikä merkitys kuntoutukseen osallistumisella on ollut hänelle itselleen.

COPM-arvioinnin heikkous on sen toteuttamisen vaikeus. Arvioinnin voi tehdä vain toimintaterapeutin koulutuksen saanut henkilö, joita ei ollut helppo löytää tähän hankkeeseen. Arviointimenetelmänä tämä on myös hyvin aikaa vievä. Meikäläistä metsästämissä -hankkeessa arvion teki NKL:n ulkopuolelta palkattu toimintaterapeutti. Hyväksi puoleksi voidaan laskea puolueettoman arvioijan tekemä työ.

COPM-arvioinnista ei todennäköisesti ole hyötyä lyhyillä, esim. viikon mittaisilla kuntoutusjaksoilla, jolloin varsinaista arvioinnin tulosta eli muutosta lähtötilanteen ja lopputilanteen välillä ei ehdi tapahtumaan.

6.4.2 GAS

COPM-tulokset toimivat hyvänä pohjana, kun nuoren kanssa alettiin pohtia GAS-tavoitteita. Vaikka asiaa mietittiin jo kuntoutusjaksolla, kirjattiin oikeat tavoitteet vasta kotikäynnillä kurssin jälkeen. Joillekin nuorille tavoitteiden löytäminen oli todella helppoa, toisille taas hyvin vaikeaa, vaikka ohjaaja oli tällöin aktiivisesti ideoinnissa mukana. Tavoitteen löytämisen jälkeen tavoitetason (0-taso) asettaminen oli helppoa, sen sijaan muun asteikon ei. Erityisesti asteikon ääripäät (+2 ja -2) olivat monelle vaikeat tai keinotekoiset määritellä.

Nuorten suhtautuminen tavoitteisiin vaihteli. Toiset suhtautuivat tavoitteisiin hyvin vakavasti eivätkä halunneet arvioida tavoitetta, ennen kuin olivat yrittäneet saavuttaa +2 tason (tavoite toteutunut selvästi odotettua korkeampana). Toisilla nuorilla tavoitteet oli arvioitu jo syyskuussa ja uusia ei saatu rakennettua. Asteikkojen laatiminen oli myös vaikeaa. Joskus perustavoitetasoa helpompaa oli saavuttaa +1 tai +2 taso.

Osa tavoitteista, kuten ystävien tapaaminen aiempaa useammin, toteutui joidenkin nuorten kohdalla sitä kautta hyvin helposti, että he siirtyivät sellaiseen kouluun, johon tuli myös monia heille ennestään tuttuja nuoria. Toisaalta olosuhteet, kuten muutot asunnosta toiseen kuntoutuksen aikana, saattoivat hidastaa itsenäiselle liikkumiselle asetettuja tavoitteita. Kuntoutuksen kuluessa, myöhemmin syksyllä asetetut uudet tavoitteet liittyivät esimerkiksi harrastuksiin, joita käsiteltiin kurssitapaamisissa. Joidenkin nuorten tavoitteet liittyivät selkeästi koulu- ja opiskelumaailmaan, kuten jatko-opintopaikan löytymiseen. Näihinkin tavoitteisiin kuntoutuksella pyrittiin vaikuttamaan pohtimalla opiskelutekniikoita ja tarvittavien apuvälineiden ja erityisjärjestelyjen käyttämistä sekä osallistumalla kotipaikkakunnalla järjestettyihin verkostopalaveriin ja tutustumiskäynteihin.

Tavoitteiden asettamista voitaisiin helpottaa sillä, että kerrottaisiin nuorelle ne elämänalueet, joille tavoitteet tulee löytää. Nuori saisi esimerkiksi miettiä itselleen sopivan tavoitteen ajatellen ihmissuhteita, vapaa-aikaa ja harrastamista, arkielämän taitoja sekä opiskelua ja ammatinvalintaa.

6.5 Vanhemman rooli nuoren kuntoutuksessa

Nuoren vanhemmuus sisältää sekä huolehtimista että irtipäästämistä. Näkövammaisen nuoren vanhempana olo haastaa vanhemman antamaan nuorelle tilaisuuksia pärjätä itsenäisesti ja opetella tekemään asioita omalla tavalla vaikka virheiden kautta. Vanhempia tarvitaan tukemaan ratkaisuisissa ja pohtimaan asioita yhdessä nuoren kanssa sekä auttamaan alkuun nuoren ryhtyessä aiempaa enemmän hoitamaan omia asioitaan. Vähitellen vanhempien roolina on kuitenkin väistyä taka-alalle ja päästää nuori liikkumaan itsenäisesti, ottamaan kontakteja viranomaisiin ja viettämään vapaa-aikaansa ikäistensä kanssa ilman vanhempien jatkuvaa läsnäoloa. Kokemusten jakaminen toisten näkövammaisten nuorten vanhempien kanssa voi antaa uusia näkökulmia oman perheen tilanteeseen ja auttaa jaksamaan haasteellisessa ikävaiheessa. Tämän vuoksi nuoren kuntoutujan vanhempia tulee edelleen kuntouttaa nuoren rinnalla.

6.6 Aluesihteerien rooli kuntoutuksessa

NKL:n lasten ja aikuisten aluesihteerit arvioivat hankkeen tulosten pohjalta nuorten kohtaamista, nykyisiä toimintakäytäntöjään sekä ohjaussuhteen siirtymistä saattaen vaihdettavalla ajatukselta lasten aluesihteeriltä aikuisten aluesihteerille. Nykytilanteessa nuoret tuntuvat katoavan peruskoulun jälkeen NKL:n työntekijöiltä useammaksi vuodeksi ja näin myös nuoren elämäntilanteen tukeminen ja kuntoutukseen ohjaus on vaikeampaa. Aluesihteerit kokivat tärkeäksi toimivan tiedonsiirron kehittämisen työntekijöiden kesken. Ajantasaisten yhteystietojen jakaminen nuorelle sekä osuva palveluohjaus ovat olennaisia kehittämisen kohteita. Kun nuoren asia koskee jotain työntekijälle vieraampaa aluetta, on hyvä jos tämä voi matalalla kynnyksellä kääntyä alan asiantuntijan, kuten vaikkapa koulutus- tai työllisyysasioista tietävän henkilön puoleen ja saada sitä kautta vastauksia nuorta askarruttaviin kysymyksiin. Moniammatillisen yhteistyön avulla löytyvät monesti oikeat toimenpiteet.

Tällä hetkellä ikäraja nuoren siirtyessä NKL:n lasten aluesihteerin palveluista aikuisten aluesihteerin palveluihin on 16 vuotta. Rajan nostamista 18 vuoteen on pohdittu. Nuoren ja perheen on helppo lähestyä tuttua aluetyöntekijää, jonka

kanssa on asioitu monesti vauvasta saakka. Lasten aluesihteerin työnkuvaan kuuluu aktiivinen yhteydenotto perheeseen, mitä aikuistuva nuori vielä usein tarvitsee. Aikuisten aluesihteeireillä asiakkuus taas perustuu asiakkaan omaan aktiivisuuteen, joka ei kaikille nuorille ole vielä kovin helppoa. Ikärajan siirtämistä puoltaa myös se, että peruskoulun päättyessä 16-17 –vuotiaana tapahtuu monia muitakin muutoksia nuoren sosiaaliturvassa ja päivittäisessä opiskeluympäristössä ja näin annettaisiin edes yhden asian säilyä ennallaan.

Jos aluesihteerin vaihtuu vasta nuoren tullessa täysi-ikäiseksi, tulisi lähellä tätä ajankohtaa panostaa tiedottamiseen eri keinoin. Henkilökohtainen kirje oman alueen nuorille olisi yksi vaihtoehto tuoda palveluja tiettäväksi. Mukana kertomassa omasta työnkuvastaan voisivat olla aluesihteerin lisäksi koulutus- ja työllisyysneuvonnasta vastaavat NKL:n työntekijät. Nuoret ja tarpeen mukaan nuorten vanhemmat olisi mahdollista kutsua koolle myös alueelliseen verkostotapaamiseen, jossa olisi mukana lasten ja aikuisten aluesihteerit ja mahdollisesti sairaalan kuntoutusohjaaja. Näin mahdollistuisi todellinen saattaen vaihdettava asiakkuuden siirto. Hyvä väylä tiedottamiseen on myös NKL:n ja vanhempainyhdistyksen Näkövammaiset lapset ry:n julkaisemat jäsenlehdet, joihin voitaisiin tehdä vuosittain ilmestyvä infopaketti nuorelle ajankohtaisista asioista, esimerkiksi tarjolla olevasta kuntoutuksesta, ja esitellä samalla työntekijät, joiden puoleen on mahdollista kääntyä eri asioissa. Lasten aluesihteerien kausitiedotteen mukana on lisäksi mahdollista lähettää lomake, jonka nuori voi halutessaan täyttää, jotta yhteystietojen siirto lasten puolelta aikuisten puolelle toimii helposti ja nopeasti. Kun aikuisten aluesihteerin olisi saanut nuoren osoitteen ja puhelinnumeron, olisi nuorelle mahdollista myös soittaa, jos tämä on syystä tai toisesta estynyt tulemaan edellä kuvattuun siirtopalaveriin.

NKL:n sisäisen yhteistyön lisäämisen rinnalla alueellinen yhteistyö NKL:n aluesihteerien ja kuntien sosiaalityöntekijöiden kesken on tärkeää. Säännöllisillä tapaamisilla ja omasta työstä tiedottamalla pidetään yllä verkostoja, joiden puoleen on helppo kääntyä, kun tarvetta ilmenee. Tätä kautta välittyisi myös tieto oman kunnan nuorten palveluista NKL:n työntekijöille. Tiivis yhteistyö kotikunnan kanssa mahdollistaisi koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten löytämisen. Kun kunta olisi tietoinen näkövammaisille tarjolla olevista palveluista, voisi kunnan työntekijä nuoren luvalla olla yhteydessä esimerkiksi NKL:n aikuisten aluesihteerin, jotta nuoren asioita voitaisiin yhdessä alkaa järjestämään kuntoon. Lisäksi eri vammaisjärjestöjen välistä yhteistyötä ja yhteisiä tapahtumia tulisi lisätä.

Vaikka nuoren itsenäisyyttä on tuettava, vanhempia ei saa unohtaa. Monilla vanhemmilla on suuri vertaistuen ja informaation tarve, vaikka oma nuori onkin lähestymässä täysi-ikäisyyttä. Tähän tarpeeseen voitaisiin kuntoutuksen lisäksi vastata alueellisilla tapaamisilla. Toisaalta, jos alueen näkövammaisten nuorten määrä on hyvin pieni, voisivat paikallaan olla valtakunnalliset tai mahdollisesti myös eri vammaisryhmien väliset tapaamiset vanhemmille. Näissä tapaamisissa voitaisiin kerrata nuoren elämän ajankohtaisia asioita ja käydä ohjattua keskustelua vanhempia kiinnostavista asioista. Tukea itsenäistyvän nuoren vanhempaan olemiseen ja vähittäiseen irtaantumiseen tarvitaan. Vanhempainillat voisivat olla vuosittaisia tapahtumia aina yläasteen seitsemänneltä luokalta saakka nuoren täysi-ikäisyyteen asti. Järjestävinä tahoina voisivat toimia esimerkiksi kunkin alueen lasten ja aikuisten aluesihteerit, mutta mukaan voisi kutsua myös vierailuvia luennoitsijoita ja keskustelunohjaajia.

Nuori asiakkaana vaatii myös työntekijältä erilaista lähestymistapaa kuin lapsi vanhempineen tai vaikka ikäihminen. Nuoren kohtaaminen vaatii usein paljon aikaa. Vastauksien saaminen ja papereiden täyttäminen on monesti hidasta. Nuorta on kohdeltava tasaveroisena ja kunnioittavasti.

Rajapintana Kelan kuntoutukseen aikuisten aluesihteerit kokivat oman työnsä enemmän PR-työksi kuin kuntoutuksen järjestäjiksi. Lasten aluesihteeillä työhön kuuluu sekä kurssista mainostamista että kuntoutuskurssityötä. Sekä lasten että aikuisten aluesihteerien työ kelakuntoutujaa tukevana tahona on merkittävä. Aluesihteerit tiedottaa mm asiakkailleen tulevista kuntoutuskursseista ja auttaa kurssille hakeutumisessa sekä kertoo myös mitä kuntoutukseen pääsemiseen pitää vaatia esimerkiksi lääkärintodistuksen tekstiksi. Kuntoutuksen jälkeen aluesihteerit voi auttaa kuntoutuksessa esille tulleiden asioiden saattamista käytäntöön. Kelan palveluista aluesihteerit toivoivat nuorelle enemmän tietoa ja Kelan tukeman kuntoutuksen markkinoijana nuorten suuntaan voisi muiden tahojen lisäksi toimia myös Kela itse. Vammaistukea saaville nuorille voitaisiin Kelan toimesta lähettää kutsu tutustua heidän ikä- ja kohderyhmälle tarjolla olevaan kuntoutukseen, jota mainostettaisiin kirjeen yhteydessä. Sopiva ikäryhmä tällaiseen lähestymiseen olisi 19 vuotta, kun monet nuorista alkavat vähitellen muuttaa omilleen tai ainakin harkita sitä toisen asteen koulutuksen päättyessä. Tähän elämänvaiheeseen sijoitettu kuntoutus olisi oikea-aikaista siinä mielessä, että itsenäisen elämän taitoja vaaditaan käytännössä. Entistä yksilöllisempi kuntoutus palvelisi kunkin nuoren tarpeita kaikkein parhaiten. Yksilöllistä kuntoutusta saavia nuoria voitaisiin kuitenkin koota ryhmiin, jotta myös sosiaaliset taidot vertaisryhmässä pääsisivät kehittymään. Yksilölliset päätökset edellyttävät kuitenkin julkisen terveydenhuollon laatiman kuntoutussuunnitelman tekoa. Tämän asian tiedottaminen niin keskussairaaloitten kuntoutusohjaajille kuin perusterveydenhuoltoonkin voisi olla osa alueellista verkostoyhteistyötä. Ihanne olisi jos suunnitelmat ja kuntoutuspäätökset voitaisiin tehdä esimerkiksi kolmivuotisiksi, jotta asiakkaan pääsy sopiviin kuntoutuksiin olisi vaivattomampaa ja kuntoutuminen olisi aiempaa pitkäjänteisempää.

6.7 Tulosten käyttöönotto

Hankkeen tuloksista ja hyvistä käytännöistä NKL:lle siirtyy ensimmäisenä käyttöön nuorten kurssille 2013 toiminnalliset menetelmät kuntoutusohjelmaan nykyisen sopimuksen puitteissa. Kuntoutujien kanssa tehtävää esityötä ennen kurssia vahvistetaan käyttäen hyväksi olemassa olevia sähköisiä viestimiä kuten sähköpostia, skypeä tai facebookia. Ennen kurssia rakennetaan sähköiset ennakkotehtävät ja ensitietolomake. Nuorten kuntoutujien sitouttamiseen kurssin sisältöihin panostetaan nykyistä enemmän.

NKL vahvistaa kuntoutuksen vaikutusten seurantaa. Tämä aloitetaan tarkistamalla NKL:n kuntoutuskursseilla laadittujen suositusten, kuten atk-suosituksien, siirtymisestä käytäntöön muutaman kuukauden kuluttua kuntoutusjaksosta.

Lasten aluesihteerien työ nuorten kanssa laajennetaan 18-vuoteen asti, jonka jälkeen täysikäinen nuori siirtyy aikuisten aluesihteerin palveluiden pariin. Kuntoutusta tukevana toimintana aluesihteerit vahvistavat talon sisäisiä toimintamalleja tehostaen saattaen vaihdettavaa toimintaa nuoren pitämiseksi mukana palvelurakenteissa.

Meikäläistä metsästävässä -pilotin tuloksia sekä hyviä käytäntöjä otetaan huomioon NKL:n nuorten kuntoutuksen toteutuksessa ja kehittämisessä. standardien puitteissa. Nuorille suunnattuja kuntoutuskursseja tuoteistetaan enemmän nuoren maailmaan sopiviksi niin että nuori pystyy paremmin näkemään hyödyn kuntoutukseen osallistumisesta. Näin myös kuntoutuksen markkinointiin on helpompi panostaa enemmän. Kurssisisältöihin tuodaan muun muassa toiminnallisuus osana kurssiohjelmaa, nuoren itsenäisen toimintakyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen sekä nuoren oman verkoston rakentamisen tukeminen kotipaikkakunnalle.

Kelan tulevien standardien puitteissa NKL kiinnittää erityishuomiota nuoren vanhempien kuntoutukseen. NKL:n toiveena on pystyä järjestämään nuorten vanhemmille kuntoutuskursseja nuoren koko kouluajalle. Kuntoutuskurssien sisällöissä huomioidaan vanhemmuuden rooli lapsen/nuoren eri elämänvaiheissa ja tuetaan arjen hallintaa. Tärkeitä asiakokonaisuuksia on myös nuoren itsetunnon tukeminen sekä miten auttaa nuorta oman vammansa käsittelyssä ja hyväksymisessä.

6.8 Kehittämistarpeet

Mitattavaa tulosta hankkeessa olisi ehkä saatu paremmin, jos kuntoutusjakso olisi kestänyt kaksi kierrosta ja kaksi eri ikäryhmää tämän yhden sijaan. Näin hyviä käytäntöjä ja toisaalta myös kehittämistarpeita olisi ollut helpompi havaita.

Nuoren kannalta vuosi on ollut aika tiivis. Kuntoutus olisi pitänyt ehkä jakaa kahdelle vuodelle. Näin myös olisi ollut mahdollista tehdä jotain seurantaa pidemmältä ajalta nuoren elämässä. Toisaalta nuoren sitoutuminen heti kahteen vuoteen on vaikeaa, koska välttämättä nuori ei osaa näin pitkälle nähdä eteenpäin.

Nuorten kanssa työtä tiivistä tehneenä toivomme nuorten saaneen ne tiedot ja taidot, joiden avulla voi tehdä omat, tietoiset ratkaisunsa tämän hetkiseen elämään ja lähitulevaisuuteen sekä tarvittavat tiedot, mistä voi jatkossa kysyä neuvoa tarpeen tullessa. Kuntoutukselle ei kuitenkaan ole mietitty varsinaista seurantaa. Vaikka nuorten kanssa on mietitty heidän lähitulevaisuutensa kannalta olennaisia tahoja, ei tätä pystytä varmistamaan. Tämä olisi pitänyt osata suunnitella paremmin ennen hankkeen alkua.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Meikäläistä mestästävässä -hankkeessa lähtökohtana on ollut nuoren omat tavoitteet, mikä osoittautui hyväksi tavaksi toimia. Koska jokainen nuori on yksilö ja hänen tarpeensa kuntoutukselle ovat niin ikään yksilöllisiä, tulisi myös hänelle tarjottavan kuntoutuksen olla sisällöltään ja teemoiltaan joustavaa. Jollekin toiselle käytännön harjoitukset arkielämän taidoissa ovat merkittävämpiä kuin jollekin toiselle, joka taas kaipaa eniten rohkaisua sosiaalisissa taidoissa ja itsetunnon vahvistumista sekä yhteisöön kuulumista. Kuntoutuksen vaikuttavuutta mietittäessä on muistettava, että yleensä onnistumisen elämykset jollakin elämänalueella laajenevat koskemaan muutakin elämää ja saavat vähitellen aikaan myönteisen kertautumisilmiön. Erityisesti sosiaalinen vahvistuminen ja hyväksytyksi tuleminen luovat sellaisen pohjan, joiden päälle myös akateeminen tai ammatillinen pärjääminen pääsevät rakentumaan.

Hanke on osoittanut, että nuoren kuntoutuksen kannalta pidempiaikainen prosessi on hyvä. Lyhytaikainen ja kertaluonteinen kuntoutuskurssi nuoruuden myllerryksessä ei tee kuntoutuksesta oikea-aikaista. Näkövammaiset ovat erilaisia, eikä yhtä toimintamallia näkövammaisen nuoren kohtaamiseen ole. Ratkaisut tulee miettiä yhdessä nuoren kanssa aina yksilöllisesti kunkin elämäntilanteeseen ja kokemuksiin sopiviksi. Kuntoutusprosessin tulee olla tukemassa nuoren kasvua lapsesta aikuiseksi. Luottamuksellisen suhteen luominen nuoreen on tärkeää, jotta kuntoutus ylipäättään on mahdollista ja nuori antaa tukea itseään. Nuori ei välttämättä osoita tätä helposti, joten luottamussuhteen luominen voi viedä aika paljon aikaa. Tämän vuoksi nuori hyötyy pidemmästä suhteesta samaan kuntoutustyöntekijään (esim. omaohjaaja tai ohjaajapari), joka toimii yhteistyökoordinaattorina eri toimijoiden kesken ja ottaa vastuuta nuoren kuntoutusprosessin etenemisestä. Hankkeessa tähän oli riittävät resurssit. Jos tällainen toiminta vakiinnutetaan, tulee se näkyä sekä henkilö- että kustannusrakenteissa. Tärkeää on, että aloitteenteko ei jää pelkästään nuoren tai hänen vanhempiansa toiminnan varaan.

Meikäläistä metsästävässä hankkeen lähtökohtana oli nuorten sosiaalisten taitojen paraneminen. Hanke osoittaa, että sosiaalisten taitojen kuntoutus vaatii myös muiden elämän osa-alueiden toimivuutta. Itsetunto ei kehity eikä rohkeutta uusiin sosiaalisiin kontakteihin synny, jollei ole mahdollisuutta liikkua, ottaa kontaktia, käyttää puhelinta, tehdä itsenäisiä ostoksia, opiskella, harrastaa, tavata ystäviä sekä hyväksyä avun ja apuvälineiden tarvettaan. Nämä perusasiat nousivat hankkeessa nuorten elämässä tärkeiksi seikoiksi, joiden kautta voi saada onnistumisen kokemuksia, vaikuttaa itsetuntoon ja sitä kautta antaa rohkeutta sosiaaliseen elämään. Nuoren kohdalla onkin oleellista kokonaisvaltainen kuntoutuminen, joka sisältää näköön ja apuvälineisiin liittyvien asioiden lisäksi myös sosiaalisen ja psykologisen puolen nuoren elämästä. Nuori tarvitsee tietoa omasta näkövammastaan ja ymmärrystä myös sen tilannesidonaisuudesta. Näkötilanne saattaa vaihtua olosuhteiden ja paikan mukaan. Kuntoutuksen tulee huomioida myös muuttuvan elinympäristön asettamat vaatimukset kuten kouluasteen ja asuinpaikan vaihtumisen sekä näkötilanteen muutokset. Itsetunnon vahvistuminen ja oman näkövammaisen hyväksyminen mahdollistavat apuvälineiden ja palvelujen tarkoituksenmukaisen käytön. Kun sosiaaliset taidot lisääntyvät, nuori uskaltautuu ottamaan kontakteja myös näkeviin ikätovereihin ja laajentaa näin elämänsäpiiriään.

Hanke on osoittanut, kuinka tärkeää nuorelle on apuvälineiden käyttö, jotta selviytyisi koulusta ja saisi riittävät valmiudet jatko-opintoihin ja työelämään. Nuoren tulee saada omaan näkö- ja opiskelutilanteeseensa sopivat apuvälineet ja riittävä käytönopetus sekä hyväksyä ja ymmärtää apuvälineet omaa opiskelua helpottavina tekijöinä. Kuntoutusohjaaja voi helpottaa asiaa tunnistamalla tilanteen ja antamalla käytännön esimerkkejä apuvälineiden käytöstä sekä kiinnittämällä tarve suoraan nuoren elämään käytännön esimerkein ja ehdotuksin. Nuoren kohdalla välttämättä ainoaksi syyksi apuvälineen kohdalla ei riitä tieto, miten apuvälineen käytöllä voi helpottaa opiskelua. Ennen käyttöönottoa nuoren tulee hyväksyä apuväline ja tämä voi toisten kohdalla olla pitkä prosessi. Nuorten kohdalla on tässä kohtaa myös vertaistuellla suuri merkitys. Kokemusten jakaminen ja vinkkien saaminen toisilta samassa näkötilanteessa olevilta ja samoja apuvälineiltä käyttäviltä nuorilta mahdollistuu kuntoutuksen kurssijaksojen aikana. Nuori ei halua erottautua muusta joukosta. Vertaisryhmässä apuvälineiden kanssa on samanlainen kuin muutkin ryhmässä. Samalla nuori huomaa selvän hyödyn apuvälineen käytöstä ja toivottavasti myös voimaantuu ottamaan sen arkikäyttöön. Tämän vuoksi nuorten kohdalla tulee suosia myös ryhmämuotoista kuntoutusta. Ryhmää tarvitaan myös nuoren omaan erilaisuuden käsittelyyn ja sen ymmärtämiseen. Nuori on usein ainoa näkövammaisen koulussa tai mahdollisesti myös koko paikkakunnalla (vtr. Näkövammaisten nuorten määrä).

Jokaisen nuoren kohdalla näön tuomat haasteet ja toisaalta nuoren käytössä oleva kapasiteetti ovat yksilöllisiä, joten ohjaus jatko-opinnoissa ja ammatinvalinnassa on myös yksilöllistä. Realistinen käsitys itsestä ja taidoista auttaa ammatinvalinnassa ja estää keskeytyksiä ja sitä kautta syrjäytymistä. Kuntoutusta tarvitaan, jotta nuoren unelmia voidaan tukea samalla osoittaen riittävä realismi. Kuntoutuksen tulee sisältää jatko-opiskelujen ja ammatinvalinnan tukeminen ja suunnittelu yhdessä nuoren kanssa.

Meikäläistä metsästämissä -hanke on osoittanut nuoren vanhempien kuntoutuksen tarpeellisuuden koko nuoren elämänkaaren lapsuudesta aikuisuuteen aikana. Näkövammaisen nuoren kohdalla vanhemmuuden kiintopisteinä on järkevää pitää niitä nivelvaiheita, jolloin nuoren elämässä tapahtuu eniten muutoksia. Perusopetuksen aikana monet muutokset liittyvät eniten koulunkäyntiin, jossa myös vanhemmat tarvitsevat vastaavat tiedot ja taidot esimerkiksi nuoren apuvälineistä. Pedagogisen kuntoutuksen rinnalla tulisi olla vanhemmuutta tukevaa kuntoutusta.

Hankkeen aikana on huomattu, että NKL:n sisäinen yhteistyö ja sen kehittäminen sekä toimintatapojen tutkiminen ja kehitystarpeiden listaus ovat tarpeellisia aina aika-ajoin toiminnan kehittämiseksi. Erityisesti nuorten nk. saattaen vaihdettava -toiminta työntekijältä toiselle (vrt. lasten kuntoutus - aikuisten kuntoutus) tulisi saada toimimaan. Kuntoutus ei välttämättä nuoren silmissä ole kovin kiinnostavaa, samoin ei myöskään NKL:n imago kuntoutuksen tuottajana. Nuorten saamiseksi kuntoutukseen myös talon sisäisiä toimintatapoja ja markkinointia tulee tarkistaa ja kehittää vastaamaan nykypäivän nuoren tarpeita.

8. SUOSITUKSET

Meikäläistä metsästävässä hankkeen aikana on korostunut heikkonäköisen nuoren identiteetin kehittymättömyys, nuori ei koe kuuluvansa näkövammaisten ryhmään, mutta ei välttämättä selviä ilman jonkinasteista erityishuomiota täysin näkevien ryhmässäkään. Tämä saattaa aiheuttaa nuoressa epärealistisia käsityksiä itsestään ja omista taidoistaan suhteessa ikätovereihin tai johtaa nuoren kohdalla epäsopiviin koulutusvalintoihin. Kuntoutukseen pääsyn kytkeminen vaikeavammaisuuteen tulisi poistaa, jotta myös heikkonäköiset pääsevät kuntoutukseen.

Jokaisen näkövammaisen nuoren tulisi saada itselleen omaan näkö- ja elämäntilanteeseensa riittävät apuvälineet sekä niille tarpeellinen käyttöönotonopetus opiskelu- ja työelämätaitojen varmistamiseksi.

Hanke on osoittanut, että nuorten vanhempien kuntoutus on edelleen tarpeen, vaikka puhutaankin itsenäistyvästä nuoresta. Nuoren kuntoutuksen rinnalla tulee olla myös vanhemmille suunnattua Kelan maksamaa kuntoutusta. Näkövammaisen vanhemmalle tämä tarkoittaa kuntoutusta lapsen koulunkäynnin nivelvaiheissa sekä aikuisuuteen siirryttäessä.

Itsenäistymisestä ei voida puhua ilman, ettei puhuta myös mahdollisuudesta itsenäiseen liikkumiseen. Näkövammaisten nuorten on monella paikkakunnalla lähes mahdotonta saada tällä hetkellä liikkumistaitoa pätevien liikkumistaidon ohjaajien puutteen vuoksi. Uusi kuntoutusohjaajakoulutus on ollut pitkään suunnitteilla ja jotta tilanne paranisi, tulisi koulutus aloittaa mahdollisimman pian.

Nuoren kannalta parasta olisi, jos kuntoutuksen laitosjaksot pystyttäisiin sijoittamaan niin, että ne haittaavat mahdollisimman vähän nuoren opiskelua. Tämä auttaa nuorta motivoitumaan kuntoutukseen sekä tekemään tarvittavat käytännön järjestelyt kuntoutukseen osallistumiseen. Koska matkat laitos- ja ryhmämuotoiseen kuntoutukseen ovat monesti pitkät, olisi parasta jos kukin jakso kestäisi vähintään kolme vuorokautta. Nuoren kuntoutujan kannalta helpointa olisi järjestää jakso viikonlopun molemmin puolin tai loma-aikoihin. Tämä tulee huomioida myös kuntoutuksen kustannuksia mietittäessä. Nuoren kuntoutusta niin vanhemmille kuin nuorille itselleenkin tulee kehittää sopivaksi nuoren ikätasoon. Kuntoutuksen tulee sisältää monella eri tavalla omatoimisuustaitojen ja sosiaalisten taitojen opettelua. Kuntoutuksen tulisi huomioida nuoren elämäntilanteen kannalta oikeiden työntekijöiden mukana olo.

Nuorille suunnatun Kelan kustantaman kuntoutuksen suositellaan olevan pitkäkestoinen, esimerkiksi 18 päivää ja mahdollisia kotikäyntejä. Kuntoutus tulee pystyä jakamaan lyhyemmiksi jaksoiksi 2-3 vuoden ajalle nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan. Nuori hyötyy ryhmässä toiminnasta. Tämän vuoksi kuntoutuksen maksusitoumuksen tulee joustaa niin, että nuoren kuntoutus aloitetaan sopivan minimissään 4 nuoren ryhmän syntyessä. Kuntoutus edellyttää sekä nuoren kuntoutussuunnitelman että kuntoutuspäätöksen tekemistä vähintään kolmelle vuodelle. Kelan kuntoutuskurssijärjestelmä on tällä hetkellä hyvin tiukka. Sopimuskaudella tulisi olla mahdollista kehittää kurssien sisältöjä kurssipalautteiden perusteella. Näin kuntoutuksella pystyttäisiin paremmin vastaamaan kuntoutujien tarpeisiin.

Kotikäynnit kuntoutuksen osana ovat hankkeessa osoittautuneet toimiviksi. Kuntoutuskurssiin kuuluvan kotikäynnin tulee olla kuntoutuksen järjestävän tahon tekemä kuntoutuksen jatkuvuuden takaamiseksi. Tämän lisäksi kotikäynnille voi osallistua nuoren yksilöllisistä tarpeista riippuen myös alueellisia työntekijöitä kotikunnasta tai keskussairaalasta. Kotikäyntien toteuttaminen edellyttää todellisten kulujen korvaamista.

Meikäläistä metsästävässä hanke ei pitänyt sisällään näkövammaisia monitarpeisia nuoria, joita kuitenkin on yhä enenevässä määrin. Kuntoutusta tulisi rakentaa niin, että kuntoutuksella on eri kriteerit eri kohderyhmille, jotta nuori saa itselleen riittävän kuntoutuksen ja samalla hyötyy ryhmässä toiminnasta. Monitarpeisten lasten ja nuorten kuntoutuksessa tulisi kehittää tarvittavia yhteistyökursseja muiden liittojen tai mahdollisesti näkövammaisoppilaitosten kanssa vastamaan näiden nuorten tarpeisiin. Monitarpeisten lasten ja nuorten kursseilla tulee huomioida henkilöresurssit riittävyys.

Liitteet

Meikäläistä metsästävässä kuntoutusprosessikaavio

Jarno Mattila: Verkko-oppimisympäristön valinta ja käyttöönotto Meikäläistä metsästävässä -verkkokuntoutushankkeeseen. HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö 2011
<https://publications.theseus.fi/handle/10024/33865>

Meikäläistä metsästämässä kuntoutusprosessikaavio

